

LEIDRAAD STUDEERBAAR EN ROBUUST ONDERWIJS

Veronica Bruijns, Rob Kayzel, Ikina Morsch, Paul Ruis

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	5
1 INLEIDING	9
2 OVERZICHT ONTWERPCRITERIA VOOR STUDEERBAAR EN ROBUUST ONDERWIJS	17
2.1 De ontwerpcriteria	17
2.2 Aansluiting bij bestaand HvA-beleid en accreditatiekaders	19
3 INRICHTING ONDERWIJSPROGRAMMA EN TOETSING	21
3.1 Aantal onderwijseenheden, eerder serieel dan parallel	22
3.2 Spreiding en aantal (deel)tentamens	23
3.3 Herkansingen	25
3.4 Compenseren	26
3.5 Mix van toetsvormen	27
3.6 Feedback	28
3.7 Nader onderzoek bij bepaald percentage onvoldoendes	29
3.8 BSA van 60 EC	30
3.9 Onderwijslogistieke aanbevelingen	31
3.10 Voorbeeldinvulling	33
4 INRICHTING VAN HET ROOSTER	35
4.1 Rooster	35
4.2 Onderwijslogistieke aanbevelingen	38
4.3 Voorbeeldinvulling	39
5 INRICHTING VAN HET ONDERWIJS	41
5.1 Activerend onderwijs	41
5.2 Blended learning	43
5.3 Studentbegeleiding	44
5.4 Onderwijslogistieke aanbevelingen	47
6 INFORMATIEVOORZIENING	51
6.1 Consistente informatie en tijdige publicatie	51
6.2 Vastlegging in SIS	52
6.3 Onderwijslogistieke aanbevelingen	53
7 OPLEIDINGSTEAMS EN BEDRIJFSBUREAUS	55
7.1 Gezamenlijke verantwoordelijkheid en ketenplanning	55
7.2 Afstemming	56
7.3 Bijstelling onderwijs	56
7.4 Expertise	57
7.5 Onderwijslogistieke aanbevelingen	57
8 MONITOREN, EVALUEREN EN ONDERZOEKSACTIVITEITEN	59
8.1 Monitoring en evaluatie op opleidingsniveau	59
8.2 Interpretatief onderzoek	60
8.3 Onderzoek op metaniveau	61
9 VOORBEELDEN STUDEERBAAR EN ROBUUST PROGRAMMA	63
9.1 Voorbeeld 1: Geïntegreerd curriculum	63
9.2 Voorbeeld 2: Leerlijnencurriculum	65
9.3 Voorbeeld 3: Projectonderwijs/Opdrachtgestuurd	67
9.4 Voorbeeld 4: Vakkencurriculum	69
BIJLAGE 1: DEFINITIES	73
BRONNEN	75

VOORWOORD

Veel gaat goed in het onderwijs dat we binnen de HvA verzorgen. Echter, we slagen er nog niet in zoveel mogelijk studenten op de juiste plek te krijgen en ze nominaal te laten studeren. De percentages voor studierendement blijven achter bij onze streefcijfers. Ook de tevredenheid van studenten is op bepaalde cruciale aspecten te laag.

Onderzoek laat zien dat een aantal basisprincipes ten grondslag ligt aan studeerbaar en robuust onderwijs. Deze hebben een positief effect op de kwaliteit van het onderwijs, de tevredenheid van studenten hierover en het studierendement. Het rapport van Wijnen e.a., het ICLON-model en ander onderzoek zijn in dit opzicht zeer eensgezind. Binnen het programma Slim is een projectteam aan de slag gegaan met ontwerpcriteria voor studeerbaar en robuust onderwijs. Het projectteam heeft ervaringen en inzichten binnen de HvA samen gebracht en gecombineerd met wat bekend is uit onderzoek. Dit heeft geresulteerd in een set van ontwerpcriteria. Met de toepassing hiervan in ons onderwijs verwachten we een positief effect op de tevredenheid van onze studenten en op studieresultaten.

Sommige van die principes hebben we ons al HvA-breed eigen gemaakt, andere onderdelen zijn in beleid geformuleerd maar nog niet overal samenhangend doorgevoerd. In deze leidraad worden deze beleidsafspraken als basis voorondersteld en er wordt naar verwezen. De toegevoegde waarde van deze leidraad is dat de samenhang tussen de verschillende onderdelen zichtbaar wordt.

Belangrijk voor studeerbaar en robuust onderwijs is de uitvoerbaarheid in de onderwijslogistiek. De campusvorming maakt afstemming des te meer noodzakelijk. Behalve dat de ontwerpcriteria onderwijskundig zijn onderbouwd, zijn ze daarom getoetst aan onderwijslogistieke consequenties. Daarmee dragen ze ook bij aan een slimme organisatie van het onderwijs.

De wijze waarop de Hogeschool van Amsterdam de ontwerpcriteria implementeert, is vastgelegd in de notitie 'Implementatiestrategie voor invoering van ontwerpcriteria voor studeerbaar en robuust onderwijs', die is vastgesteld door het college van bestuur op 10 december 2014. Het uitgangspunt hierbij is dat elke HvA-opleiding binnen zes jaar (de accreditatiecyclus) studeerbaar en robuust onderwijs volgens de ontwerpcriteria uit deze leidraad aanbiedt. De domeinvoorzitters en opleidingsmanagers zijn verantwoordelijk voor de implementatie. Het monitoren en evalueren vindt plaats in de reguliere beleidscyclus.

'Studeerbaar en robuust onderwijs' is bestemd voor docententeams en ondersteunende collega's, die samen verantwoordelijk zijn voor de inrichting en organisatie van het onderwijs. Met deze leidraad beschikken we over samenhangende ontwerpcriteria voor het onderwijs van de HvA.

Huib de Jong
Rector HvA

1 INLEIDING

In deze leidraad voor studeerbaar en robuust onderwijs beschrijven we een set van ontwerpcriteria voor de ontwikkeling, organisatie en uitvoering van het onderwijs. De criteria hebben betrekking op:

1. het onderwijsprogramma en de toetsing
2. het rooster
3. het onderwijs
4. de informatievoorziening
5. de opleidingsteams en ondersteunende medewerkers

Het overkoepelende principe voor de ontwerpcriteria is nominaal studeren. Dat houdt in dat we er binnen de HvA van uitgaan dat iedere student in één jaar het propedeusediploma en in vier jaar het bachelordiploma kan behalen als hij voldoet aan de toelatingseisen, voldoende tijd per week aan zijn studie besteedt en zijn uiterste best doet. De hamvraag is...hoe dagen we de student uit om dat te doen en hoe organiseren wij dat slim? Daarvoor is de inzet van iedereen nodig, zowel studenten als medewerkers. Niet alleen op individueel niveau, maar vooral ook op teamniveau.

De ontwerpcriteria zijn afgeleid uit onderzoeksliteratuur en ervaringen van de HvA en andere hbo-instellingen en zijn bewezen werkbare principes. Ze vormen een samenhangend pakket waarbij inhoud en organisatie van het onderwijs als één integraal geheel worden gezien. Essentieel is dat de criteria in samenhang worden toegepast en dat er sprake is van een gezamenlijke aanpak van inhoud en organisatie. De ontwerpcriteria zijn op conceptueel niveau geformuleerd. Dat houdt in dat ze richting geven, maar geen blauwdruk zijn voor het definitieve ontwerp (zie hoofdstuk 2 voor de uitwerking van de criteria). Opleidingsteams kunnen de ontwerpcriteria zelf nader concretiseren, aansluitend bij de opleidingsspecifieke situatie. Deze leidraad biedt daarvoor de benodigde informatie. Hiermee doen we recht aan de verschillende uitgangssituaties van opleidingen. De opgenomen voorbeelden geven ideeën over wat te verstaan onder meer abstract geformuleerde begrippen als klein, groot, meer en minder.

De doelstellingen van het integraal toepassen van ontwerpcriteria zijn als volgt:

- Betere studeerbare programma's die bijdragen aan het verhogen van het studiesucces.
- Studenten zijn meer tevreden over de structuur en inrichting¹ van het onderwijs, de toetsing en de begeleiding.
- Leden van opleidingsteams werken met elkaar samen én met de ondersteunende collega's. Ze nemen samen de verantwoordelijkheid voor een studeerbaar en robuust programma. De verwachting is dat dit bijdraagt tot een slimmere organisatie van het onderwijs.
- Medewerkers zijn meer tevreden omdat ze in een transparante, voorspelbare en bestendige omgeving werken.

Voordat we ingaan op de aanleiding voor het opstellen van de criteria geven we de definitie van studeerbaar en robuust onderwijs.

Definities

Studeerbaar onderwijs is onderwijs dat de studenten in staat stelt om de studie te volbrengen binnen de daarvoor gestelde tijd; ze halen tentamens² in de regel in één keer, de propedeuse in één jaar en het diploma in vier jaar. Zowel de inhoud van het onderwijs als de docenten zijn motiverend, inspirerend, ondersteunend en stellen duidelijke eisen aan studenten. Van studenten wordt verlangd het beste uit zichzelf te halen. Het curriculum is daarom zo ingericht dat de studenten worden geprikkeld alle geplande tijd aan hun studie te besteden. De structuur van het curriculum helpt ze daarbij door overzienbare spanningsbogen, regelmatige deadlines en feedback op de voortgang, studievaardigheden en studieprestaties. Er zijn geen weken met piekbelastingen of zonder onderwijs - of toetsactiviteiten. De student is tijdig en duidelijk geïnformeerd over wat er van hem wordt verwacht. De opleiding biedt persoonlijke aandacht voor iedere student. Het onderwijs sluit aan op de verschillende niveaus en de leerstijlen van de studenten.

Robuust onderwijs is transparant en voorspelbaar georganiseerd onderwijs. Er zijn gedurende het studiejaar geen of nauwelijks wijzigingen in het onderwijsprogramma. Het stramen van werkvormen (responsiecollege, werkcollege, practicum, training, et cetera) staat per week en periode voor een studiejaar vast. Er vallen geen bijeenkomsten met studenten uit. Docenten vervangen elkaar bij verzuim of ziekte. Robuust onderwijs kent een curriculum dat qua structuur bestendig is en meerdere jaren hetzelfde blijft. De actualisering van het onderwijs verloopt via de inhoud van de onderwijsseenheden.

---

1 Onder de inrichting van het onderwijs verstaan we: de inrichting in blokken of semesters, tot uiting komend in roostering van de contacttijd en de toetsing.

2 In deze leidraad wordt met tentamen tevens deeltentamen bedoeld.

Aanleiding

De aanleiding voor het opstellen van criteria voor studeerbaar en robuust onderwijs is tweeledig:

1. De studenttevredenheid binnen de HvA is te laag.
2. Het studiesucces van de HvA-opleidingen blijft achter bij de prestatieafspraken.

Studenttevredenheid

De studenttevredenheid leiden we af uit twee bronnen: de jaarlijkse NSE (Nationale Studenten Enquête) en de Keuzegids Hoger Onderwijs. Bij de NSE scoort de HvA lager dan de streefcijfers. Sinds 2012 is het percentage studenten dat aangeeft (zeer) tevreden te zijn gedaald van 67,6% (2012) naar 64,9% (2014). Hiermee scoren we onder de prestatieafpraak van 65%. Vooral de items: studieroosters (2,85), informatievoorziening (2,96) en kwaliteitszorg (2,97) scoren laag. Op een aantal items is sprake van een negatieve trend; de scores zijn lager dan voorgaande jaren³. Uit de scores blijkt dat het ons bij een groot aantal opleidingen niet lukt om robuuste en studeerbare roosters samen te stellen en dat er veel roosterwijzigingen zijn die te laat bekend worden. De informatie is vaak niet tijdig beschikbaar, wordt op verschillende media gepubliceerd – zoals de digitale leer- en werkomgeving (DLWO), het studenten informatiesysteem (SIS) en studiehandleidingen – en is niet altijd consistent. Dit is vervelend en ergerlijk voor studenten en docenten.

In de Keuzegids Hoger Onderwijs 2014 staan 19 HvA opleidingen in de landelijke ranglijst van soortgelijke opleidingen bij de laagste 3. Slechts drie opleidingen behoren tot de top 3 (opleidingen met drie of minder partners in het land niet meegerekend). We doen het slechter dan andere hogescholen, ook in G5-verband⁴. De HvA als totaal staat op de één na laatste plaats. Ook bij de NSE scoort de HvA van de G5-hogescholen op bijna alle items als de op één na laagste. Dit is een uiting van achterblijvende kwaliteit en schaadt de reputatie van de HvA.

Op basis van het bovenstaande kunnen we concluderen dat we, ondanks al onze inspanningen, nog niet voldoen aan onze eigen doelstellingen⁵. We slagen er niet in de ontevredenheid van de studenten om te buigen naar een positieve trend.

3 Stand van zaken van het onderwijs in de HvA, juni 2014

4 De hogescholen in de grote steden in de Randstad: Hogeschool Inholland, Hogeschool Rotterdam, Haagse Hogeschool, Hogeschool Leiden en Hogeschool van Amsterdam.

5 Profiel en Prestatieafspraken HvA, mei 2012

Studiesucces

Het percentage studenten dat de propedeuse haalt in één jaar, daalt. Dit betekent dat veel studenten met een studieachterstand beginnen aan hun tweede jaar. Opleidingsteams moeten bij de inrichting van het tweede studiejaar rekening houden met een groot aantal studenten dat nog onderwijsheden uit de propedeuse moet behalen. Het percentage studenten dat de opleiding in vier jaar afrondt is 54% en daalt HvA-breed eveneens⁶.

Rendement en uitval bij de HvA. Bron: Stand van zaken van het onderwijs in de HvA (juni 2014)

Er is in 4 domeinen meer dan 45% uitval in het eerste jaar.

In 3 domeinen haalt minder dan 50% van de studenten in twee jaar hun propedeuse.

Bij 2 domeinen rondt minder dan 50% van de studenten in vier jaar de hoofdfase af.

In 2 domeinen haalt rond 30% van de ingestroomde studenten hun diploma in 5 jaar.

In het eerste jaar stopt HvA-breed 32% van de studenten met de studie; in de hoofdfase is de uitval en switch HvA-breed 45%⁷. Uitval en onnodig switchen is teleurstellend voor studenten en kost ze studietijd. Ze hebben een hogere studieschuld en komen pas later op de arbeidsmarkt. Opleidingsteams steken veel tijd in extra begeleiding en verwijzing. Daarnaast loopt de HvA voor studenten die in de hoofdfase uitvallen een deel van de bekostiging mis. Tevens worden studenten die langer dan nominaal studeren niet bekostigd.

Conclusie: we slagen er nog niet in zoveel mogelijk studenten op de juiste plek te krijgen en ze nominaal te laten studeren. De percentages voor studierendement zijn lager dan de prestatieafspraken die de HvA met OC&W heeft gemaakt.

De rol van ontwerpcriteria in studiesucces

Studiesucces wordt bepaald door meerdere factoren: de studenten zelf, het docententeam en de wijze waarop het curriculum is ontworpen. Achtergronden en eigenschappen van de studenten spelen een belangrijke rol, zoals: voorkennis, intelligentie, vaardigheden, motivatie en doorzettingsvermogen, maar ook het opleidingsniveau en beroep van de ouders van de student. Het is belangrijk dat het docententeam oog heeft voor de individuele student, een veilige

6 Stand van zaken van het onderwijs in de HvA, juni 2014

7 Volgens de definities van de prestatieafspraken, peildatum april 2014

leeromgeving inricht en hoge verwachtingen heeft van de studenten. Docenten ondersteunen het leerproces, inspireren, motiveren en stellen eisen. Ze zijn inhoudelijk en didactisch deskundig, een voorbeeld voor het beroep en werken als team goed samen.

Ook de wijze waarop het curriculum is ingericht, is een belangrijke factor voor de kansen op studiesucces. Het ontwerpen en bijstellen van curricula is veelal een langdurig organisch proces waarbij iedere individuele docent zijn beste inzet toont. Maar voor een goed eindresultaat er is meer nodig; samenhang tussen de verschillende onderdelen op opleidingsniveau bijvoorbeeld. Uit vele onderzoeken blijkt dat de toets- en de onderwijsstructuur een verschil (kunnen) maken voor de kansen op studiesucces en tevredenheid van studenten. Dat is op zich geen nieuwe informatie. Wat wel nieuw is voor de HvA is dat we in deze leidraad een samenhangende set van ontwerpcriteria presenteren, waarbij we onderwijskundige en logistieke principes integraal aanpakken. Wanneer een opleidingsteam structureel werkt met deze ontwerpcriteria, vormen onderwijskundige en logistieke principes steeds een samenbindende factor voor het curriculum.

Leeswijzer

In deze leidraad gaan we uitvoerig in op de ontwerpcriteria als factor in het studiesucces. In hoofdstuk 2 zijn de ontwerpcriteria opgenomen en wordt de relatie gelegd met HvA-beleid en het accreditatiekader. In de hoofdstukken 3 tot en met 7 volgt per criterium:

1. toelichting van het betreffende criterium
2. evidentie uit onderzoek
3. onderbouwing

Ieder hoofdstuk sluit af met logistieke aanbevelingen en, waar van toepassing, een voorbeeldinvulling.

We beschrijven de afzonderlijke criteria om toe lichten wat we eronder verstaan, zodat we dezelfde taal spreken. Bij de toepassing in de onderwijspraktijk gaat het echter heel nadrukkelijk om het geheel van de set; het meeste effect op de studeerbaarheid en robuustheid van onderwijs valt namelijk te verwachten als alle ontwerpcriteria in **samenhang** worden toegepast. Hoe de set van criteria concreet wordt toegepast is afhankelijk van de specifieke aard van de opleiding en haar studentenpopulatie.

In hoofdstuk 8 beschrijven we hoe we de toepassing van ontwerpcriteria monitoren en onderzoeken. Hoofdstuk 9 bevat een viertal voorbeelden van concrete invullingen.

2 OVERZICHT ONTWERPCRITERIA VOOR STUDEERBAAR EN ROBUUST ONDERWIJS

2.1 DE ONTWERPCRITERIA

In onderstaand schema zijn de ontwerpcriteria in overzicht geordend per categorie. In de volgende hoofdstukken worden de criteria toegelicht en onderbouwd.

OPLEIDINGSPROGRAMMA EN INRICHTING ONDERWIJSSTRUCTUUR	RELATIE BESTAAND HVA BELEID/ AFSPRAKEN ⁸
Inrichting onderwijsprogramma en toetsing Opleidingsteams: <ul style="list-style-type: none"> - hanteren een klein aantal onderwijseenheden per blok en programmeren eerder serieel dan parallel; - bieden (deel)tentamens gespreid in de tijd aan en hanteren een maximum aantal summatieve tentamens per onderwijsperiode; - maken herkansingen onaantrekkelijk voor studenten en geven de voorkeur aan geïntegreerde herkansingen; - maken compensatie binnen onderwijseenheden mogelijk; - hanteren een mix van toetsvormen; - geven studenten regelmatig feedback; - doen nader onderzoek bij een bepaald percentage onvoldoendes; - kunnen onder bepaalde voorwaarden een BSA van 60 EC hanteren.	<ul style="list-style-type: none"> - HvA Toetsbeleid - OER - Richtlijn contacturen

8 Zie <https://beleid.mijnhva.nl/nl/Paginas/default.aspx> voor de vastgestelde beleidsstukken en afspraken.

<p>Inrichting rooster</p> <p>Opleidingsteams:</p> <ul style="list-style-type: none"> - benutten alle 40 weken voor onderwijs/toetsing; - hanteren een weekstramien dat minimaal een blok hetzelfde blijft; - hanteren een jaartentamenrooster dat bij aanvang van het studiejaar is vastgesteld. 	<ul style="list-style-type: none"> - Kwaliteitsstandaarden voor roostering - HvA-Jaarrooster - Richtlijn contacturen
<p>Inrichting onderwijs</p> <p>Opleidingsteams:</p> <ul style="list-style-type: none"> - geven kleinschalig onderwijs en zetten maximaal in op actieve participatie van studenten; - gebruiken de inzet van <i>blended learning</i> optimaal; - integreren studentbegeleiding in het curriculum. 	<ul style="list-style-type: none"> - HvA-visie op leren en onderwijzen - Richtlijn aanwezigheid

RANDVOORWAARDEN

RELATIE BESTAAND HVA-BELEID/ AFSPRAKEN

<p>Inrichting informatievoorziening</p> <p>Bedrijfsbureaus en opleidingsteams:</p> <ul style="list-style-type: none"> - verzorgen consistente informatie uit één bron via OER, DWLO, SIS, studiegids en studiehandleidingen en hanteren tijdige en vaste data voor publicatie van informatie; - leggen resultaten van tentamens en deeltentamens vast in SIS. 	<ul style="list-style-type: none"> - OER
--	--

<p>Inrichting opleidingsteam/ondersteuning</p> <p>Opleidingsteams en bedrijfsbureaus:</p> <ul style="list-style-type: none"> - dragen gezamenlijk de verantwoordelijkheid voor vormgeving en structuur van het onderwijs en de ketenplanning; - stemmen af over organisatie van onderwijs- en toetsprogramma's; - hanteren voor het bijstellen van het onderwijs het uitgangspunt dat de structuur van het programma bestendig is; - verbinden onderwijskundige en organisatorische kennis direct aan het opleidingsteam. 	<ul style="list-style-type: none"> - Kwaliteitsstandaarden voor roostering
--	--

Zie bijlage 1 voor toelichting van de volgende begrippen: onderwijsstructuur, onderwijseenheid, opleidingsteam, (deel)tentamen, jaartentamenrooster, summatieve toetsing, formatieve toetsing, studierendement.

2.2 AANSLUITING BIJ BESTAAND HVA-BELEID EN ACCREDITIEKADERS

Binnen de HvA zijn er over diverse ontwerpcriteria al afspraken gemaakt die in beleidstukken zijn vastgelegd. In het schema (zie 2.1) is in de rechterkolom aangegeven welke beleidstukken of afspraken⁹ al van toepassing zijn. Met de ontwerpcriteria bouwen we voort op bestaand beleid en bestaande afspraken. De toegevoegde waarde van de ontwerpcriteria is dat de samenhang zichtbaar wordt.

9 Zie <https://beleid.mijnhva.nl/nl/Paginas/default.aspx> voor de vastgestelde beleidsstukken en afspraken.

Tijdens NVAO-accreditaties wordt studeerbaar en robuust onderwijs vooral getoetst bij standaard 2, de onderwijsleeromgeving¹⁰:

“Het programma, het personeel en de opleidingsspecifieke voorzieningen maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde eindkwalificaties te realiseren”.

Toelichting: De inhoud en vormgeving van het programma stellen de toegelaten studenten in staat de beoogde eindkwalificaties te bereiken. De kwaliteit van het personeel en van de opleidingsspecifieke voorzieningen is daarbij essentieel. Programma, personeel en voorzieningen vormen een voor studenten samenhangende onderwijsleeromgeving”.

De directe relatie in deze leidraad met NVAO-standaard 3, toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties, zit vooral in de ontwerpcriteria voor het toetsprogramma en de informatievoorziening. Voor de eisen met betrekking tot het toetsen en beoordelen van het eindniveau zelf, verwijzen wij naar: leidraad Eindniveau¹¹ en leidraad Toetsen en Beoordelen¹².

Let op:

Deze leidraad geeft een zo breed mogelijk overzicht van de stand van zaken over ontwerpcriteria. Dat betekent dat we ook ingaan op praktijken elders binnen het hoger onderwijs en onderzoekresultaten die daaruit voortkomen. Dat kunnen praktijken zijn die op dit moment niet stroken met bestaande HvA beleid/regels of op dit moment binnen de HvA anders zijn vormgegeven. Doel van deze leidraad is dat we geïnformeerd het gesprek kunnen voeren over gewenste veranderingen en ontwikkelingen en dat, indien nodig, vervolgens kunnen vertalen naar regels en beleid.

10 Bron: http://www.nvao.net/page/downloads/DEFINITIEVE_KADERS_OPLEIDINGSBEOORDELING_BEPERKT_22_november_2011.pdf

11 Zie: https://score.hva.nl/Bronnen/Leidraad_eindniveau_2014.pdf

12 Zie: https://score.hva.nl/Bronnen/Leidraad_Toetsen_en_Beoordelen_2014.pdf

3 INRICHTING ONDERWIJS-PROGRAMMA EN TOETSING

Opleidingsteams:

- 3.1 hanteren een klein aantal onderwijseenheden per blok en programmeren eerder serieel dan parallel;
- 3.2 bieden (deel)tentamens gespreid in de tijd aan en hanteren een maximum aantal summatieve tentamens per onderwijsperiode;
- 3.3 maken herkansingen onaantrekkelijk voor studenten en geven de voorkeur aan geïntegreerde herkansingen;
- 3.4 maken compensatie binnen onderwijseenheden mogelijk;
- 3.5 hanteren een mix van toetsvormen;
- 3.6 geven studenten regelmatig feedback;
- 3.7 doen nader onderzoek bij een bepaald percentage onvoldoendes;
- 3.8 kunnen onder bepaalde voorwaarden een BSA van 60 EC hanteren.

Er is een directe relatie tussen de tijd die studenten aan hun studie besteden en hoeveel ze leren. Als studenten meer tijd aan hun studie besteden halen ze sneller het gewenste niveau en kunnen ze tot een hoger niveau komen (Chickering & Gamson, 1987; Marzano, 2007). Het studiegedrag wordt onder andere bepaald door de interesse die studenten in hun studie hebben – inhoudelijke motivatie – en of ze zich thuis voelen op de opleiding – sociale binding – (Tinto, 1975, 2012). Inhoudelijke motivatie en sociale binding zijn belangrijke factoren, maar op zichzelf onvoldoende om studenten aan te zetten om hun studie binnen de nominale tijd af te ronden. Tentamens zijn, ook voor gemotiveerde studenten, deadlines die het studiegedrag bepalen (Gibbs, 2010; Elton & Laurillard, 1979). Intrinsieke en extrinsieke motivatie versterken elkaar (Ryan & Deci, 2000).

Studenten richten hun studiegedrag naar de eisen die aan hen worden gesteld. In de eerste weken van de studie ontdekken ze wat er van hen verwacht wordt. Als alle betrokkenen het normaal vinden om tentamens in één keer, de propedeuse in één jaar en het diploma in vier jaar te behalen, dan heeft dat effect op het studiegedrag van studenten. Voorwaarde is dat het management, de docenten en het ondersteunend personeel dit als team gezamenlijk uitdragen. Het is belangrijk dat ze uitval, lage rendementen en ontevredenheid bij studenten beschouwen als iets waar zij grote invloed op kunnen uitoefenen.

3.1 AANTAL ONDERWIJSEENHEDEN, EERDER SERIEEL DAN PARALLEL

Toelichting Een onderwijseenheid is een inhoudelijk samenhangend geheel gebaseerd op bepaalde eindkwalificaties. Elke onderwijseenheid is gekoppeld aan een aantal EC's (European Credits = studiepunten) en sluit af met summatieve¹³ toetsing. Opleidingsteams plannen per blok of semester een klein aantal onderwijseenheden. In de propedeuse kunnen die kleiner zijn dan in de hoofdfase. In de propedeuse is het raadzaam een omvang van een onderwijseenheid van minimaal 3 EC te hanteren en ervoor zorg te dragen dat studenten op 50 EC kunnen uitkomen in verband met het Bindend Studie Advies (BSA). Voor de hoofdfase kunnen grotere onderwijseenheden worden gepland, bijvoorbeeld tussen 5 EC en zelfs 30 EC. Serieel plannen betekent dat studenten minder verschillende onderwerpen tegelijkertijd krijgen aangeboden. Een onderwijseenheid wordt dan geconcentreerd aangeboden en afgesloten.

Onderzoeksresultaten

- Seriële programmering van onderwijseenheden in één blok of semester is beter voor het studiesucces, dan parallel geprogrammeerde onderwijseenheden in een blok of semester. Het verminderen van het aantal gelijktijdige onderwijseenheden met 1 – bijvoorbeeld van 4 naar 3 – levert een stijging van het slagingspercentage op van 7% en vice versa. Ook het spreiden van de tentamens levert een significant effect op (Jansen, 2004).
- Er is geen concurrentie tussen studieonderdelen door grote onderwijseenheden (Vos, 1992, 1998; Jansen, 1997, 2004).
- Grote onderwijseenheden zorgen voor meer samenhang in het curriculum en zijn tevens voorwaarde voor de mogelijkheid de resultaten van één tentamen te compenseren met de resultaten van een ander tentamen (Cohen-Schotanus & Van Vleuten, 2010).

Onderbouwing – serieel programmeren

Er zijn verschillende redenen om het onderwijs in grote eenheden serieel te programmeren:

1. Het voorkomt concurrentie tussen onderwijseenheden. De student hoeft zijn aandacht niet te verdelen over meerdere onderwijseenheden en kan zich richten op één onderwerp.
2. Studenten hebben er meer belang bij om de grote onderwijseenheid te behalen, omdat een onvoldoende veel studiepunten kost.
3. De samenhang in docententeams kan worden georganiseerd rondom de grote onderwijseenheden.
4. Een klein(er) aantal onderwijseenheden zorgt voor een klein(er) aantal én beter gevalideerde

¹³ Definitie summatieve toetsing: één tentamen of meerdere deeltentamens die gedurende de onderwijsperiode worden afgenomen en die bijdragen aan de beslissing van zakken of slagen voor de betreffende onderwijseenheid.

- zak/slaag beslissingen. Als een student bij een grote onderwijseenheid zakt of slaagt voor een tentamen, is deze beslissing veel beter onderbouwd (door meerdere deeltentamens), dan bij een kleine onderwijseenheid met één tentamen. Hiermee wordt voorkomen dat studenten over (kleine) onderdelen struikelen of de dupe worden van een tentamen van onvoldoende kwaliteit.
5. Een klein aantal grote onderwijseenheden kan de basis zijn voor de vereenvoudiging van de administratie (SIS), de kwaliteitszorg en de bedrijfsprocessen.

Ervaringen van afgelopen jaren laten zien dat succesvolle opleidingen een omvang in EC van 5 tot 30 hanteren. Een paar voorbeelden:

- niet meer dan 10 onderwijseenheden per jaar (UvA, Groningen);
- 8 modulen van 7,5 EC, twee parallel, periode van 10 weken (UU);
- modulen van 7,5, 15 en 30 EC, maximaal twee parallel, periode van 10 weken (HAN).

3.2 SPREIDING EN AANTAL (DEEL)TENTAMENS

Toelichting Tentamens en deeltentamens worden niet alleen aan het einde van een blok of semester geprogrammeerd, maar verspreid in de tijd. De programmering hangt af van de inrichting van het blok, het onderwijsconcept en het aantal onderwijseenheden (zie hoofdstuk 9 voor een aantal uitgewerkte voorbeelden). De spreiding van tentamens vraagt om benutting van alle weken in het jaar. Tentamens gedurende het blok worden op een zodanig moment in de week afgenomen - bijvoorbeeld op maandagochtend - dat concurrentie tussen de voorbereiding van het tentamen en het onderwijs wordt voorkomen. Bij een beperkt aantal onderwijseenheden is het aantal tentamens in een onderwijsperiode ook beperkt (zie vorige paragraaf).

Onderzoeksresultaten

- Door betere spreiding van tentamens besteden studenten meer tijd aan de studie en neemt de onderwijsparticipatie toe, met als gevolg rendementswinst (Starren (1990) in Cohen-Schotanus, 2012).
- Wanneer tentamens dicht bij elkaar zijn geprogrammeerd, ontstaat er concurrentie om de zelfstudietijd van de student (Jansen, 1996; Vos, 1998). Als studenten maar één tentamen tegelijk hoeven voor te bereiden en iedere week tijd moeten besteden aan de voorbereiding, gaan ze regelmatig studeren. Voor de studeerbaarheid blijkt dat studenten voor ieder (deel) tentamen voldoende voorbereidingstijd moet hebben en dat (deel)tentamens niet moeten concurreren met andere (deel)tentamens.

Onderbouwing – studiegedrag sturen

Door de planning van de tentamens en deeltentamens kan het gedrag van de student worden gestuurd. Als een opleiding het onderwijs heeft ingericht in blokken van tien weken met zeven of acht lesweken en twee of drie toets- en herkansingsweken, dan zullen studenten de eerste weken weinig doen omdat het tentamen nog niet in zicht is. De meesten zullen pas in de weken voor de tentamens harder gaan studeren. Omdat er in de tentamenweken meerdere tentamens zijn gepland, er vaak nog herkansingen zijn en studenten onderschat hebben hoeveel tijd het kost om een tentamen voor te bereiden, zullen velen in tijdnood komen. Studenten gaan kiezen, sommige tentamens bereiden ze beter voor dan andere. Sommige tentamens worden niet voorbereid, omdat ze de toets altijd snel kunnen herkansen. Het effect van het door de toetsplanning en herkansingsregeling uitgelokte studiegedrag is dat te veel studenten voor een tentamen zakken, omdat ze die onvoldoende hebben voorbereid. Zakken voor een tentamen is demotiverend. Het betekent ook dat er tijd gestoken moet worden in de herkansing. Als de herkansing samenvalt met nieuw onderwijs of andere tentamens, zal de tijdsdruk toenemen en komt de student in een vicieuze cirkel terecht van onvoldoende tijd besteden aan het onderwijs, uitstellen van het tentamen en meenemen van herkansingen naar een volgend jaar enzovoort. Het gevolg is dat meer studenten dan nodig met de studie stoppen en dat maar weinig studenten het propedeuse-examen in één jaar halen (zie verder Studentbegeleiding, 5.3).

Spreads van (deel)tentamens betekent in veel gevallen een herindeling van de inhoud van het curriculum. Daarbij kunnen we verschillende aanpakken onderscheiden. Zie hiervoor de voorbeelden in hoofdstuk 9.

De summatieve deeltentamens moeten bij elkaar de leerdoelen van de onderwijseenheid dekken. De wijze waarop dit plaatsvindt, hangt af van het didactisch concept van de opleiding. Sommige opleidingen laten studenten wekelijks opdrachten doen. Andere opleidingen nemen bijvoorbeeld één summatief deeltentamen af per drie weken. Ongeacht het didactisch concept moet het toetsprogramma er voor zorgen dat de student regelmatig studeert én zich voor ieder deeltentamen optimaal kan voorbereiden. Je wilt als opleidingsteam voorkomen dat 'normaal' werkende studenten door de toetsplanning en een te groot aantal tentamens in tijdnood komen (concurrentie). Voor het optimale aantal (deel)tentamens per blok of semester zijn geen eenduidige aantallen te geven (zie 3.10). Het is aan het opleidingsteam zelf om hierin een onderbouwde keuze te maken. Die keuze hangt af van het aantal en de omvang van de onderwijseenheden, de vorm van de tentamens en de leerdoelen. Goede studeerbaarheid moet hierbij voorop staan. In de propedeuse kan een opleidingsteam kiezen voor meer (deel)tentamens dan in de hoofdfase.

3.3 HERKANSINGEN

Toelichting De mogelijkheden tot herkansen zijn beperkt. Mogelijke invullingen zijn: één of twee gelegenheden per studiejaar, een maximaal aantal herkansingen per student of voorwaarden stellen aan herkansen. De HvA-invulling is één herkansing binnen hetzelfde studiejaar. Een andere mogelijkheid om het aantal herkansingen te beperken is deeltentamens geïntegreerd te herkansen. De geïntegreerde herkansing bestaat dan uit één tentamen, in plaats van de verschillende te herkansen deeltentamens.

Bij herkansingen is het belangrijk dat ze niet het reguliere onderwijs verstoren en dus buiten de 40 reguliere onderwijsweken vallen. Te denken valt aan herkansingsperiodes na de kerstvakantie, in de voorjaarsvakantie of na blok 4. Bij de laatste mogelijkheid moet rekening worden gehouden met het uitbrengen van BSA's.

Onderzoekresultaten

- Uit onderzoeken blijkt dat een combinatie van maatregelen nodig is om ervoor zorgen dat studenten die voldoende gemotiveerd zijn en tijd besteden aan hun studie, slagen bij de eerste toetsgelegenheid:
  - verwachten dat de student nominaal studeert;
  - het spreiden van de (deel)tentamens;
  - het invoeren van compensatiemogelijkheden;
  - een strenge herkansingsregeling.

Overig onderzoekresultaten:

- De eerste tentamengelegenheid is geen vrijblijvende kans (Ruijter & Smit, 1995).
- De herkansing voor studenten is onaantrekkelijk en beperkt (Jansen, 1996; Van der Drift & Vos, 1987).
- Hoe vaker de student een tentamen kan herhalen, hoe lager het rendement. Herkansingen tijdens de onderwijsperiodes leiden tot concurrerende belangen, waardoor studenten de onderwijsactiviteiten minder goed voorbereiden (Janssen, 1996).

Onderbouwing – 'nu of nooit'.

Dé manier om het studiegedrag te beïnvloeden is het 'nu of nooit'-principe (Cohen-Schotanus, 2012). Door de mogelijkheid van een herkansing sterk te beperken, onaantrekkelijk te maken of te verbinden aan voorwaarden, wordt de student gemotiveerd om zijn uiterste best te doen het tentamen bij de eerste kans te halen. Voorwaarde is dan wel dat de kwaliteit van de tentamens systematisch wordt geëvalueerd, om een onterecht hoog percentage onvoldoendes door een

kwalitatief slecht tentamen te voorkomen¹⁴. Strenge herkansingsregels maakt het voor studenten onaantrekkelijk om de voorbereiding van de tentamen uit te stellen. Het uitgangspunt is dat de student die zijn best doet het tentamen in één keer haalt.

In Nederland worden inmiddels verschillende vormen van het 'nu of nooit'-principe toegepast:

- De Erasmus Universiteit combineert een BSA-norm van 60 EC met kleinschalig en activerend onderwijs in grote onderwijsseenheden, streng toezicht op de kwaliteit van de toets met de mogelijkheid om maximaal twee tentamens te herkansen in een herkansingsweek in juli.
- De Universiteit Utrecht combineert kleinschalig en activerend onderwijs in grote onderwijsseenheden (twee parallelle programma's van 7,5 EC per blok) met een cesuur van een 6,0 en de regel dat een student alleen een herkansing mag doen als hij minimaal een 5,0 heeft gehaald en aantoonbaar actief heeft deelgenomen aan het onderwijs. De herkansing bestaat uit een reparatietoets direct na afloop van de onderwijsperiode.
- De opleiding Fysiotherapie van hogeschool Zuyd hanteert een relatieve cesurbepaling (Wijnen e.a., 1992) en biedt de student de mogelijkheid van een reparatietoets (uitval in propedeuse is 10-15%).

3.4 COMPENSEREN

Toelichting Als binnen onderwijsseenheden sprake is van deeltentamens, worden deze bij voorkeur gecompenseerd. Dat kan goed worden toegepast bij grotere onderwijsseenheden. Voorwaarde is dat een onderwijsseenheid een inhoudelijk samenhangend geheel is, zodat compenseren niet leidt tot lacunes in te verwerven competenties. Een onderwijsprogramma met grotere onderwijsseenheden is voor studenten samenhangender, transparanter en overzichtelijker. Compensatie *tussen* onderwijsseenheden is op basis van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW) niet toegestaan.

14 Meer informatie over compensatie, herkansingsregels en bewaking van de kwaliteit van de toetsing staan in de Leidraad Toetsen en Beoordelen en Score website: www.score.hva.nl

Onderzoekresultaten

- Compensatie leidt tot een snellere studievoortgang (Rekvelde & Van Starren, 1994, Van den Berg, 2002).
- Na invoering van een compensatieregeling bij de faculteit Geneeskunde in Groningen, daalde de gemiddelde studieduur met drie maanden (Cohen-Schotanus, 1994).
- Compenseren leidt niet tot kwaliteitsverlies. Onderzoek bij de faculteit Geneeskunde in Groningen wijst uit dat er geen standaard moeilijk vak is dat vaak wordt gecompenseerd (Cohen-Schotanus, 1994).
- Compenseren heeft geen effect op studie-uitval in het eerste jaar. De compensatiemogelijkheid komt overwegend terecht bij studenten die ook zonder compensatie het eerste jaar halen. Ze hebben echter minder herkansingen nodig (Arnold & Van den Brink, 2009).
- Studenten die verschillende pogingen nodig hebben om een compensabel resultaat te behalen, presteren in het vervolg van de studie slechter dan de controlegroep (Arnold, 2011).

Onderbouwing – onvoldoendes compenseren

De mogelijkheid om een onvoldoende te compenseren met een hoog cijfer voor een ander deeltentamen, draagt er aan bij dat studenten 'in de race willen blijven'. Zij willen een onvoldoende wegwerken om daarmee kans te blijven maken om het geheel te behalen. Door compenseren kunnen 'toevallige' onvoldoendes worden weggewerkt. De mogelijkheid om een onvoldoende te compenseren met een hoog cijfer voor een ander deeltentamen, voorkomt dat studenten struikelen over bepaalde tentamens. Uit onderzoek blijkt dat het toepassen van een compensatieregeling de studeerbaarheid vergroot en niet ten koste gaat van het niveau.

3.5 MIX VAN TOETSVORMEN

Toelichting Een goed studeerbaar programma heeft een mix van toetsvormen. Zowel qua functie van de toets – summatief of formatief – als in de afwisseling van toetsvormen¹⁵. Formatieve toetsen geven de student feedback op de leerprestaties tot dan toe (zie verder Feedback, paragraaf 3.6). De afwisseling in toetsvormen zorgt ervoor dat de student kan aantonen dat hij de verschillende leerdoelen beheerst. Het toepassen van *constructive alignment* (Biggs & Tang, 2011) – een internationaal erkende manier van onderwijs ontwerpen – is een goede methode om de toetsing optimaal te laten aansluiten bij het eerder gevolgde onderwijs. *Constructive alignment* gaat uit van het inzicht dat studiegedrag kan worden beïnvloed door consistentie in de inhoud, de leeractiviteiten en de toetsing van een onderwijsseenheid.

15 Zie www.score.hva.nl voor een toelichting op 15 veel gebruikte toetsvormen.

Onderzoeksresultaten

- Uit een vergelijking van twee programma's met verschillende mate van alignment blijkt dat onderwijs dat aligned is er toe leidt dat studenten een diepgaande leerstijl hanteren, in plaats van een oppervlakkige leerstijl (Wang e.a., 2012).
- Uit literatuuronderzoek komt naar voren dat tussentijds formatief toetsen een positief effect heeft op het resultaat van het summatieve tentamen (Bruijns, 2014).

Onderbouwing – constructive alignment:

Variatie in toetsvormen draagt bij aan de studeerbaarheid. Het stelt studenten in staat om verschillende soorten leerdoelen aan te tonen. Voor de studeerbaarheid van een studieprogramma is het noodzakelijk dat de toetsing consistent is met het onderwijs dat eraan vooraf is gegaan. Studenten mogen bij de toetsing niet voor verrassingen komen te staan. Het tentamen moet een valide en betrouwbare afspiegeling zijn van de onderwijseenheid. De eindkwalificaties (competenties en BoKS¹⁶) op eindniveau zijn het uitgangspunt bij *constructive alignment*. De leerdoelen van elke onderwijseenheid zijn herkenbaar en aantoonbaar daarvan afgeleid. Het type leerdoelen en hun niveau zijn bepalend voor keuzes van de vorm en inhoud van de tentamens, de beoordelingscriteria en de normering. Ook zijn ze bepalend bij het kiezen van vorm en inhoud van het onderwijs en sturen daarmee zowel de activiteiten van docent(en) als van studenten. Zo ontstaat consistentie tussen onderwijs en toetsing (*alignment*), waarbij de eindkwalificaties richtinggevend zijn¹⁷. Omdat de leerdoelen divers zijn, leidt dit automatisch tot een afwisseling van toetsvormen.

3.6 FEEDBACK

Toelichting Feedback is een continue en kritische dialoog tussen docent en studenten en tussen studenten onderling over de leerdoelen die getoetst zullen worden, de beoordelingscriteria en de normering. Daarbij is sprake van drie vormen van feedback:

- feed up – waar ga ik naar toe, hoe word ik getoetst?
- feedback - hoe heb ik het tentamen uitgevoerd, welke vooruitgang heb ik geboekt?
- feed forward - hoe ga ik verder, welke aanpak is nodig om me verder te ontwikkelen?

Docenten geven studenten regelmatig feedback door gebruik te maken van formatieve toetsing.

16 Landelijke beroeps- en opleidingsprofielen verschillen in de geformuleerde eindkwalificaties. Steeds meer landelijke profielen bevatten niet alleen competenties, maar ook een kennisbasis en/of kernvaardigheden en beroepshouding (body of knowledge and skills, BoKS).

17 Voor nadere toelichting van constructive alignment zie: https://score.hva.nl/docent/keuze_toetsvormen/Paginas/default.aspx

Onderzoeksresultaten

Regelmatige, bruikbare en tijdige feedback¹⁸ is een bepalende factor voor studiesucces. Studenten blijven gemotiveerder als ze regelmatig en tijdig feedback krijgen over hun studievoortgang en passen daarop hun studiegedrag aan. Deze relatie tussen feedback en studiesucces is aangetoond in hoger onderwijs omgevingen in binnen- en buitenland (Joosten-ten Brinke & Sluijsmans, 2012; Boud, 2009; Hattie & Timperley, 2007; Nicol & MacFarlane-Dick, 2006; Gibbs & Simpson, 2004; Hattie, 2009; Black & William, 2003)

Onderbouwing – beoordelingen

Voor het opleiden van een professional met vermogen tot reflectie is het nodig dat de student leert om zichzelf te beoordelen en zijn eigen leerproces vorm te geven (metacognitie, leren-leren). De student ontwikkelt deze vaardigheid met behulp van de feedback die hij krijgt van de docent en medestudenten. Feedback moet uitdagen tot reflectie op leerproces en leerresultaten in relatie tot duidelijke doelen (*self-assessment*). Het werkt het beste als de beoordeling stimulerend is in plaats van directief, gericht is op leren en op zaken waar de student grip op heeft en als het wordt gegeven op een moment dat het voor studenten belangrijk is (Hattie & Timperley, 2007, Ambrose, 2010, Reedijk & Huisman, 2012).

Feedback moet bijdragen aan het gevoel van controle en het vertrouwen van de student dat hij een voldoende kan halen voor het tentamen (Bandura, 1997). Als er in de propedeuse bij elk vak een formatieve instaptoets is en regelmatige (formatieve) toetsing met feedback, krijgen studenten sneller inzicht in de eisen die de opleiding stelt én in wat zij zelf kunnen doen om hieraan te voldoen. Vooral bij leerstof die de studenten moeilijk vinden - bijvoorbeeld statistiek, wiskunde, rekenen - is het belangrijk om ze door regelmatige formatieve toetsen te ondersteunen in het leerproces en, als de student de vaardigheid voldoende beheerst, een summatieve toets af te nemen.

3.7 NADER ONDERZOEK BIJ BEPAALD PERCENTAGE ONVOLDOENDES

Toelichting Door middel van gestructureerde en systematische screening en evaluatie van tentamens vooraf (ontwerp), na afname (eerste resultaten) en achteraf (geanalyseerde resultaten), zorgt de opleiding ervoor dat tentamens voldoen aan de kwaliteitseisen. De verbetering van het onderwijs of het tentamen, bij studieonderdelen waar studenten veel onvoldoendes halen, heeft hoge prioriteit bij het verbeteren van de studeerbaarheid.

18 Zie voor nadere uitleg over de toepassing van feedback: Leidraad Toetsen en Beoordelen. [https://score.hva.nl/Bronnen/Leidraad Toetsen en Beoordelen 2014.pdf](https://score.hva.nl/Bronnen/Leidraad%20Toetsen%20en%20Beoordelen%202014.pdf)

Onderzoeksresultaten

Zorg dat er geen tentamens zijn met een te hoog percentage onvoldoendes (Berkel e.a., 2012). Tentamens kunnen variëren in kwaliteit en dat leidt tot onterechte studievertraging bij studenten. Bij goed onderwijs en goed voorbereide studenten moet minstens 70% van de studenten het tentamen kunnen halen (Cohen-Schotanus, 1994, 1995).

Studenten die weten wat er van ze verwacht wordt, hebben een snellere studievoortgang als de tentamens een goede afspiegeling zijn van het voorgaande onderwijs (Bruinsma, 2003)

Onderbouwing – betrouwbare beoordeling

Een tentamen is een belangrijke moment voor zowel de student als de docent. Om die reden is het belangrijk dat studenten niet een onterechte voldoende of onvoldoende behalen. De voldoende of onvoldoende die een student bij een tentamen behaalt, zegt op zichzelf nog weinig over de geschiktheid van een student voor de opleiding, laat staan voor het beroep. Alleen door middel van een representatief toetsprogramma kan de (on)geschiktheid van een student worden vastgesteld. Er zijn meerdere mogelijkheden om studenten te behoeden voor de onbetrouwbaarheid van afzonderlijke tentamens:

- toepassen van een relatieve of gecombineerde cesuurbepaling;
- het onderwijs organiseren in grote onderwijseenheden, waarbij het tentamen bestaat uit meerdere deeltentamens die met elkaar gecompenseerd mogen worden;
- het, na nader onderzoek bij meer dan 30 procent onvoldoendes, (on)geldig verklaren van kwalitatief slechte (deel)tentamens;
- door het systematisch evalueren van de kwaliteit van het toetsprogramma en de afzonderlijke tentamens wordt een onterecht percentage onvoldoendes voorkomen¹⁹.

Met deze maatregelen zorgt de opleiding voor een valide en betrouwbare beoordeling van de student en voorkomt daarmee een onnodige onvoldoende, die leidt tot studievertraging.

3.8 BSA VAN 60 EC

Toelichting Met het hanteren van een BSA-norm van 60 EC in de propedeuse, worden studenten gemotiveerd om nominaal te studeren en starten ze het tweede jaar zonder studieachterstand.

19 Meer informatie over cesuurbepaling, compensatie, herkansingsregels en bewaking van de kwaliteit van de toets staan in de Leidraad Toetsen en Beoordelen en Score website

Onderzoeksresultaat

Uit onderzoek blijkt dat door het verhogen van de BSA-norm naar 60 EC de doorstroom van studenten sterk verbetert, in vergelijking met voorgaande cohorten (Baars e.a., 2013).

Onderbouwing – BSA-norm

De verklaring voor bovenstaand onderzoeksresultaat is dat studenten naar de norm werken en dat geschikte studenten iedere norm zullen halen. De Erasmus Universiteit heeft op basis van dit inzicht de BSA-norm gesteld op 60 EC. De verhoging van de BSA-norm levert veel rendementswinst op in zowel de propedeuse als de hoofdfase, omdat alle studenten in de hoofdfase zonder studievertraging starten. Voorwaarde voor een BSA van 60 EC is dat het onderwijs optimaal studeerbaar is en dat er voorkomen wordt dat geschikte studenten door de tekortkomingen in het onderwijs, de onderwijsstructuur en de toetsing de norm niet halen. Een BSA-norm van 60 EC moet daarom worden gecombineerd met een aantal maatregelen om onnodige uitval en vertraging te voorkomen. De opleiding moet daarvoor haar eigen zaken uitstekend op orde hebben. Deze maatregelen liggen onder andere in de sfeer van de organisatie van het onderwijs in grote onderwijsheden, de toets- en herkansingsregels en de kwaliteitszorg rondom toetsing. Binnen de HvA hanteren we een BSA-norm van 50 EC. Wanneer een opleiding de zaken goed op orde heeft, behoort een experiment tot de mogelijkheden (dit moet worden aangevraagd bij het CvB).

3.9 ONDERWIJSLOGISTIEKE AANBEVELINGEN

Onderwijskundige uitgangspunten en logistieke uitvoering kunnen op gespannen voet met elkaar staan. Wat onderwijskundig ideaal is, kan logistiek moeilijk uitvoerbaar zijn of alleen tegen (te) hoge kosten en inzet gerealiseerd worden. In deze paragraaf lichten we dit nader toe voor onderwijsprogramma en toetsing. Deze toelichting is niet volledig; er zijn andere oplossingen mogelijk. Per locatie zullen opleidingsteams en ondersteunende collega's met elkaar om de tafel moeten om goed onderwijs en goede toetsing slim te organiseren (zie verder hoofdstuk 7). Het doel van de onderwijslogistieke aanbevelingen is studeerbaar en robuust onderwijs slim te realiseren voor onze studenten. Dat betekent dat we zo effectief mogelijk willen werken met de middelen die ons ter beschikking staan.

Structuur onderwijsprogramma's

Vanuit onderwijslogistiek oogpunt is de aanbeveling de structuur van het programma over meerdere jaren stabiel te houden. De jaarlijkse wijzigingen betreffen dan de inhoud van het

onderwijseenheid en niet de werkvormen, toetsvormen, aantal contacturen, aantal EC. Ook kleine wijzigingen in het programma hebben namelijk grote gevolgen in de doorwerking in logistiek en informatiesystemen. Denk bijvoorbeeld aan conversietabellen. Een herziening van het onderwijsprogramma, waarin ook werkvormen en toetsvormen zijn betrokken, vindt maximaal één maal in de twee jaar plaats. Door deze werkwijze creëren we stabiele en robuuste onderwijsprogramma's (zie verder: hoofdstuk 4).

Niet doorbreken van de roosterreeks met (deel)tentamens

Summatieve tentamens voor een geheel cohort van studenten doorbreken de reguliere roosterreeks. Dit komt de robuustheid van het onderwijsprogramma niet ten goede. Een paar alternatieven die de roosterreeks niet doorbreken zijn:

1. Toetsing in de klas. De docent krijgt 10 weken lang hetzelfde lokaal en verzorgt lessen en tentamens binnen deze reeks in de klas.
2. Het inzetten van andere vormen dan schriftelijke kennistentamens, die niet vragen om een aparte, gecontroleerde omgeving. Bijvoorbeeld door middel van presentaties, een essay of opdracht.
3. Toetsafname op een locatie elders, bijvoorbeeld bij grote opleidingen met schriftelijke kennistentamens voor alle studenten. In verband met de extra kosten is dit niet ongelimiteerd inzetbaar.
4. Tentamens 's avonds afnemen.

Minder herkansingen

Vanuit de onderwijslogistiek geldt dat minder herkansingen in een beperkt aantal herkansingsperiodes, die het reguliere onderwijs niet verstoren, de organisatie robuuster maken. Bijvoorbeeld direct na de kerstvakantie, in de voorjaarsvakantie en direct na blok 4. In voorkomende gevallen kan ook 's avonds worden getoetst.

Voorwaarden aan herkansingen

Het stellen van voorwaarden aan herkansingen, bijvoorbeeld door middel van een minimumcijfer of verplichte aanwezigheid, vereist zorgvuldige registratie en kan leiden tot veel verzoeken om uitzonderingen. Dit levert voor de onderwijslogistiek extra werk/handwerk op met bijkomende risico's. Vanuit de logistiek bezien, is inschrijven van studenten voor de eerste gelegenheid van tentamens door de administratie het meest optimaal. Voor herkansingen schrijven studenten zichzelf in. Inschrijven voor herkansingen na blok 4 moeten heel strak gepland en gecommuniceerd worden, in verband met het bindend studieadvies (BSA).

BSA-norm

Een BSA-norm van 60 EC is vanuit de logistiek gezien een maatregel die het onderwijs robuuster zal maken: geen inhaalonderwijs, geen zogenaamde bezementamens en alle studenten beginnen met schone lei aan het tweede studiejaar.

3.10 VOORBEELDVULLING

Hieronder staat een voorbeeldinvulling voor de ontwerpcriteria 'onderwijsprogramma en toetsing'. Hiermee willen we een indruk geven van de mogelijkheden en eventueel te hanteren marges. Deze invulling heeft een voorbeeldfunctie en is geen richtlijn.

Voorbeeld onderwijsprogramma en toetsing:

- 1 - 5 onderwijseenheden per blok serieel of dakpansgewijs geprogrammeerd;
  - maximaal 1 (deel)tentamen per week en 3 tot 6 summatieve (deel)tentamens per blok, gespreid over de weken;
  - geïntegreerde herkansingen²⁰ in een periode waarin geen concurrentie optreedt met regulier onderwijs;
  - er is mogelijkheid tot compensatie binnen een onderwijseenheid;
  - (deel)tentamen onderbreekt niet de reguliere roosterreeks;
  - maximaal 50% schriftelijke tentamens, waarvan niet meer dan de helft bestaat uit mc tentamens;
  - regelmatig gebruik van formatieve toetsen;
  - onderzoek bij meer dan 30% onvoldoendes.
-

²⁰ geïntegreerde herkansing: één tentamen dat in de plaats van twee of meer deeltentamens de tweede gelegenheid vormt.

4 INRICHTING VAN HET ROOSTER

4.1 Opleidingsteams:

- benutten alle 40 weken voor onderwijs/toetsing;
- hanteren een weekstramien dat minimaal een blok hetzelfde blijft;
- hanteren een jaartentamenrooster dat bij aanvang van het studiejaar is vastgesteld.

Een belangrijke oorzaak voor de ontevredenheid van studenten, docenten en ondersteunende afdelingen is een ondoorzichtig en onvoorspelbaar rooster. Roosters hebben vaak een ingewikkelde en per week wisselende opbouw en er zijn veelvuldig tussentijdse wijzigingen. Het wordt onder andere veroorzaakt door een ontwerp van de onderwijsstructuur vanuit individuele docenten en studieonderdelen. Omdat iedere docent met zijn studieonderdeel zijn eigen onderwijsstructuur genereert (indeling van hoorcolleges, werkcolleges, practica, spreekuren, consultatiemomenten), ontstaat er op het niveau van de week en de onderwijsperiode (blok of semester) een inefficiënte structuur voor studenten en docententeams. De onvoorspelbaarheid wordt veroorzaakt door de vele tussentijdse wijzigingen als gevolg van niet op tijd voorziene wijzigingen in het curriculum. Het rooster is daarbij sterk afhankelijk van de beschikbaarheid van docenten, waarbij soms ten onrechte verworven rechten worden geclaimd. Omdat het rooster een bouwwerk van dominostenen is, heeft één wijziging een groot effect.

Door de onderwijsstructuur op een hoger niveau (de week, het blok, het jaar) met elkaar te optimaliseren, docenten elkaar te laten vervangen, tussentijdse veranderingen niet toe te staan en vernieuwing via de inhoud en niet via de organisatie van het onderwijs te laten lopen, ontstaat een robuuste onderwijsstructuur. Daarvoor is nodig dat onderwijsvernieuwing veel eerder in de tijd gepland wordt en de docenten zoveel beschikbaar zijn voor het rooster als volgens hun aanstelling gevraagd kan worden door de HvA.

4.1 ROOSTER

Toelichting: Voor een studeerbaar en robuust curriculum vinden in alle weken van het blok onderwijs- en/of toetsactiviteiten plaats. Het rooster bevat geen zelfstudieweken. Aparte tentamenweken zijn bij een regelmatige spreiding van tentamens nauwelijks nog nodig. Het kan voorkomen dat bepaalde practica, tentamens, evenementen, assessments, afronding van projecten et cetera, voor de organiseerbaarheid in een aparte week moeten worden geplaatst. Er is geen concurrentie tussen herkansingen en eerste gelegenheden, of herkansingen en

onderwijsweken. De contacturen en zelfstudie-uren zijn regelmatig gespreid. Een robuust en studeerbaar onderwijsprogramma kent een wekerend vast weekstramien voor hoorcolleges, werkcolleges, practica et cetera. Dat stramien is zo ingericht dat de verdeling van contacttijd en zelfstudietijd optimaal is. Het stramien wordt zo lang mogelijk vastgehouden, maar minimaal is er per blok eenzelfde stramien.

Het jaartentamenrooster met data, is voor de aanvang van het studiejaar gepubliceerd en is vooraf gecontroleerd op een optimale spreiding en variatie van tentamens.

Ontwerpcriteria op basis van onderzoek

- Contacturen zijn gespreid over vijf dagen. Hierdoor wordt het voorbereidingswerk over de hele week uitgespreid en verdwijnen pieken in de studiebelasting. Dus geen wekelijkse lesvrije dag tijdens de cursus (Vos, 1992, 1998). Studenten hebben veelal een voorkeur voor één lesvrije dag.
- Er is een gelijke verdeling van studielasturen over het jaar (bruto 40 uur per week * 42 weken) (Vos, 1992, 1998).
- Er is een gelijke verdeling van studielasturen over de week (bruto 8 uur/dag) (Vos, 1992, 1998).
- Er is een gelijke verdeling van contacturen en zelfstudie-uren over de week en over het jaar. Het optimum is 12 gerealiseerde contacturen van 60 minuten per week (Vos, 1992; 1998).
- De zelfstudie-uren zijn daarbij zichtbaar gemaakt (in het curriculum en cursus, bijvoorbeeld de benodigde tijd voor de voorbereiding van practica, werkgroepen, hoorcolleges). In de planning van de contacttijd wordt daarom rekening gehouden met de zelfstudietijd die nodig is voor (grote) opdrachten (Vos, 1988; Jansen, 1996).
- De docent hanteert het voorbereiding-feedbackmodel als uitgangspunt bij de inrichting van zijn cursus. Voorafgaan aan feedbackmomenten (college, werkgroepen, tentamens) is zelfstudietijd gereserveerd in het rooster (Vos, 1998).

Uit: Ruis (2007), Checklist rendement hoger onderwijs (ICLON lijst)

Overige onderzoeksresultaten:

- Geen concurrentie tussen tentamens onderling en tussen tentamens en onderwijs (Vos 1992, 1998; Berkel e.a., 2012).

Onderbouwing – een vast roosterstramien

Een robuuste onderwijsstructuur start met het ontwerp van een vast stramien van bijvoorbeeld hoorcolleges, werkcolleges, practica en tentamenmomenten voor de week en de periode (blok of semester). Daarin zou het ideaal zijn als de opleiding het onderwijs, zelfwerkzaamheid en -studietijd, feedback en toetsing, kort op elkaar organiseert zodat studenten worden uitgedaagd direct aan de slag te gaan. Een te hoge belasting of leegloop gedurende een week en/of onderwijsperiode wordt voorkomen.

In een vast roosterstramien is de samenhang van het programma goed zichtbaar te maken. Het stramien is het uitgangspunt voor de verdeling van de leerstof, de inzet van docenten en de roostering van onderwijsruimtes. Studenten maken ook gebruik van onderwijs op andere locaties bijvoorbeeld voor het volgen van minoren, excellentietrajecten of doorstroomprogramma's. De afhankelijkheid van de organisatie van individuele beschikbaarheid van docenten kan verkleind worden door het onderwijs van de opleiding te laten verzorgen door teams van docenten, die er samen voor zorgen dat er in principe geen les uitvalt. Vervanging voor de korte termijn kan binnen het opleidingsteam worden opgelost, bijvoorbeeld door het opvangen van elkaars lessen of inspringen door te ruilen van lessen; het roosterstramien blijft intact.

Onrust en werkdruk wordt onder andere veroorzaakt door wijzigingen in de onderwijsstructuur tijdens de uitvoering en ieder jaar weer opnieuw ontwerpen. In het minst robuuste geval lopen er acht programma's naast elkaar, een oude en nieuwe propedeuse, 2^e, 3^e, 4^e studiejaar. Er ontstaat meer rust en minder werkdruk als:

- er een systematische jaarcyclus wordt gevolgd, waarbij de onderwijsstructuur voor het volgende studiejaar al eind januari bekend is. Dit biedt genoeg tijd voor het rondmaken taakinzetgegevens, het uitzetten en vervullen van vacatures en het inwerken van nieuwe docenten;
- de onderwijsstructuur van een studiejaar minimaal twee jaar (maar beter vier jaar) constant wordt gehouden, zodat grondige evaluatie voorafgaand aan tijdige bijstelling mogelijk is.

4.2 ONDERWIJSLOGISTIEKE AANBEVELINGEN

In de 'Kwaliteitsstandaarden voor roostering'²¹ is de volgende fasering in de tijd voorgesteld:

- programmegegevens klaar: 1 februari;
- SIS ingericht: 1 april;
- inzetgegevens klaar: 1 mei;
- OER klaar: 1 mei;
- studiegids klaar: 1 juni;
- rooster klaar: 1 juli;
- studiehandleiding klaar: 1 juli.

Vanuit onderwijslogistiek ligt de focus op de kwaliteit van de studentroosters. Daarom streven de ondersteunende collega's ernaar de onderwijsruimtes per locatie of campus optimaal benutten. Dat lukt het beste met een beschikbaarheid van de docenten van uur 1 t/m 12, vastgesteld voor minimaal een semester. Voor parttimers geldt een aangepaste beschikbaarheid in lijn met hun aanstellingsomvang, in overleg met de teamleider/opleidingsmanager.

Voor een robuust rooster is het hanteren van vaste reeksen per blok een voorwaarde: een groep heeft 10 weken lang hetzelfde stramien en - bij voorkeur - hetzelfde lokaal op hetzelfde tijdstip in de week.

Om het aantal verplaatsingen tegen te gaan heeft roosteren in blokken van 2x 50 minuten de voorkeur.

'Omroosteren' vindt alleen plaats als het niet anders kan en volgens een afgesproken procedure. Bijvoorbeeld in geval van langdurige ziekte van een docent. Dan is het uitgangspunt dat roosters van andere studenten niet geraakt worden. Voor plotselinge en kortdurende uitval is het uitgangspunt dat docenten lessen van elkaar overnemen. Als afwezigheid van een docent structureel is, wordt vervanging gezocht, die zoveel als mogelijk beschikbaar is op de tijden dat de afwezige docent in het rooster staat.

Een vaste vergadercorridor is een belemmering voor optimaal roosteren voor studenten, doordat veel docenten dan tegelijkertijd niet beschikbaar zijn. Het benutten van uur 11/12 is hiervoor een van de oplossingen. Elke opleidingsteam kan zelf en op locatieniveau in overleg met de ondersteunende medewerkers, slimme momenten zoeken en/of andere creatieve oplossingen

21 Zie: https://beleid.mijnhva.nl/nl/Beleidsdocumenten/kwaliteitsstandaarden_roostering.pdf

bedenken. Zo namen studenten tijdens een tweedaagse van docenten eens de opleiding over; alle lessen gingen door op hetzelfde tijdstip met studenten of gastdocenten voor de klas. Het creëren van een 'hoek' in het gebouw die voor studenten en docenten herkenbaar is als 'hun' plek, faciliteert het gewenste informele overleg.

Voor robuust onderwijs is het nodig de roosters twee weken voor de start van het blok of semester te publiceren. Na publicatie tot het einde van het blok of semester mag niet meer dan 20% van het rooster worden gewijzigd²². Voor studeerbaar onderwijs zou (in verband met het domino-effect) het streefgetal in de toekomst veel lager moeten liggen. Het jaartentamenrooster is bij de start van het studiejaar gepubliceerd.

Om dit alles mogelijk te maken, gaan we ervan uit dat docenten maximaal beschikbaar zijn voor het rooster, binnen de afspraken zoals in de CAO verwoord.

4.3 VOORBEELDIVULLING

Hieronder staat een voorbeeldinvulling voor de ontwerpcriteria voor roosters. De cursieve delen van de eerste twee punten zijn vastgesteld beleid uit de notitie 'Contacturen in de HvA'²³.

Voorbeeldrooster

- Er zijn *geen onderwijsvrije weken* en de onderwijsstructuur (inrichting werkvormen en toetsvormen) wijzigt maximaal 1 x per 2 jaar.
- Het tentamenrooster is voor de start van het studie jaar vastgesteld, met daarin de data van alle summatieve (deel)tentamens.
- Een vast studentenrooster per blok *met gemiddeld minimaal 14,4 lesuren van 50 minuten (=12 klokuren) in de propedeuse en 504 lesuren in het eerste jaar van de hoofd fase.*
- Werken met blokuren.
- Docenten kunnen elkaar vervangen en zijn ruim beschikbaar.
- Studenten zitten in vaste groepen van 8 studenten of een veelvoud hiervan: 16 – 32.
- Roostering vindt plaats vanaf een groeps grootte van 8 studenten.

22 Kwaliteitsstandaarden voor roostering

23 Zie: https://beleid.mijnhva.nl/nl/Beleidsdocumenten/Contacturen_definitie_en_verantwoording.pdf

5 INRICHTING VAN HET ONDERWIJS

Opleidingsteams:

- 5.1 geven kleinschalig onderwijs en zetten maximaal in op actieve participatie van studenten;
- 5.2 gebruiken de inzet van *blended learning* optimaal;
- 5.3 integreren studentbegeleiding in het curriculum.

5.1 ACTIVEREND ONDERWIJS

Toelichting Het merendeel van de contacttijd bestaat uit kleinschalig en activerend onderwijs en de DLWO wordt optimaal benut voor het aanbieden van de leerstof (*blended learning*).

Ontwerpcriteria gebaseerd op onderzoek uit: Wijnen, e.a. (1992). Te doen of niet te doen? Advies over de Studeerbaarheid van onderwijsprogramma's in het hoger onderwijs:

- Per cursus beslaat het aantal hoorcollege-uren eerder 20%, dan een aanmerkelijk hoger percentage van de totale studietijd.
  - Op een dagrooster komen eerder twee uren hoorcollege voor, dan een veelvoud hiervan.
  - Een hoorcollege demonstreert de samenhang van de nieuwe leerstof en legt notoir moeilijke punten uit, geeft feedback op gedane zelfstudie en structureert de komende zelfstudie.
  - Er zijn meer contacturen waar interactie van studenten met de docent voorkomt (werkcollege, practicum, vragenuur), dan contacturen hoorcollege.
-

Ontwerpcriteria gebaseerd op onderzoek uit: Ruis (2007), Checklist rendement hoger onderwijs (ICLON lijst):

- Stel haalbare doelen voor de cursus en opleiding.
- Gebruik evaluaties ook om het leerproces van studenten te optimaliseren.
- Geef studenten snel bevestiging bij een positieve voortgang.
- Geef regelmatige feedback over studievoortgang, bijvoorbeeld in de vorm van oefeningen of formatieve toetsen.
- Invoering van mastery learning (Bruinsma, 2003).
- Beperk het geven van uitleg ten gunste van activerende werkvormen (Jochems, 1990; Van Dijk, 2000).
- Docent geeft instructie met de volgende kenmerken (Jochems, 1990):
  - Het geven van studieaanwijzingen aan studenten (wat ze precies moeten leren, hoe zij het kunnen aanpakken).
  - Het bevorderen van actieve deelname van studenten door het geven van opdrachten en oefeningen in combinatie met bijsturing en voortgangscontrole.
  - Het bijsturen van studenten door het snel corrigeren van onjuistheden in hun mondelinge en schriftelijke bijdragen.
  - Het uitvoeren van regelmatige voortgangscontrole waarbij de docent vaststelt of de student werkt.
  - Het zorgvuldige voorbereiden van het onderwijs door de docent in de vorm van een goede planning en organisatie van instructies.
- Creëer sociale cohesie bij studenten, bijvoorbeeld door vaste jaargroepen of subgroepen, peer tutoring, sociale activiteiten, het aanbieden van ontmoetingsruimten. (Tinto, 2004; Prebble et al., 2004).
- Geef studenten voldoende gelegenheid om met docenten en studenten van dezelfde opleiding in contact te treden: voldoende contacturen, gesprekken, informele contactmogelijkheden.
- Stel een aanwezigheidsplicht voor de eerstejaars.
- Vermijd een cultuur van vrijblijvendheid onder studenten. Stel bijvoorbeeld een aanwezigheidsverplichting of strakke deadlines.

Onderbouwing – activerend onderwijs

Veel hoger onderwijsinstellingen hanteren kleinschalig en activerend onderwijs als ontwerpcriterium. Leerstof beklijft het beste als studenten deze actief kunnen verwerken en regelmatig feedback krijgen op hun prestaties (Chickering & Gamson, 2007; Bransford e.a., 2000). Het bijkomende effect van deze ontwerpparameter is dat er meer ruimte is voor sociale en inhoudelijke binding. Een docent die studenten wekelijks meerdere uren ziet en de studenten van zijn groep goed kent, kan tevens een rol spelen in de studentbegeleiding. Verschillende

opleidingen hanteren aanwezigheidsplicht (of 'actieve participatie') voor de eerstejaars studenten en voor bijeenkomsten waar (begeleide) interactie met elkaar een voorwaarde is om leerdoelen te bereiken, bijvoorbeeld bij practica.

5.2 BLENDED LEARNING

Toelichting Blended learning is een mix van online en face-to-face onderwijs en leeractiviteiten, tijd en plaats onafhankelijk, binnen en buiten de instelling. Studenten kunnen actief aan de slag met leerstof en onderwijsleermaterialen, individueel en in interactie met elkaar en met de docent. De muren tussen de fysieke en de virtuele wereld vervagen en worden steeds meer *blended* (=gemixt).

Onderzoekresultaten

- De inzet van digitale communicatiemiddelen en -informatie maken het mogelijk om een uitgekiende mix van leeractiviteiten in een virtuele en fysieke omgeving te realiseren (Collins & Moonen, 2001).
- *Blended learning* draagt bij aan het versterken van enkele principes van goed onderwijs (Chickering & Gamson, 1987).
- Daarbij is het wel van belang dat *blended learning* op een juiste manier wordt ingezet. Uit onderzoek blijkt bijvoorbeeld dat het geven van directe feedback positieve invloed heeft op het studievoortgang van studenten. (Joosten-ten Brinke & Sluismans, 2012; Boud, 2009; Hattie & Timperley, 2007; Nicol & MacFarlane, 2006; Gibbs & Simpson, 2004; Hattie, 2009; Black & William, 2003).
- Een ander principe van goed onderwijs is, is het activerend leren (Hattie, 2008). Bijvoorbeeld via time-on-task opdrachten.
- Ondersteuning met ict is mogelijk door de inzet van student-response-systemen (Lantz & Stawiski, 2014).

Onderbouwing – activerend leren met ict

Ict is een middel om activerend leren meer mogelijk te maken. De contacttijd met studenten kan dan intensief gericht zijn op de actieve verwerking van de leerstof.

1. Door bijvoorbeeld de inzet van student-response-systemen kan de docent de voorkennis van de student in kaart brengen, meningen peilen, checken of uitleg begrepen is en 'stille' studenten betrekken. Met behulp van deze applicaties kunnen docenten bijeenkomsten meer interactief en activerend maken.

2. Door gebruik van ict kan gemakkelijk directe feedback worden gegeven. Bij formatieve (tussentijds) online toetsen kan feedback worden 'klaargezet'. Zodra studenten het tentamen hebben gemaakt, krijgen zij feedback op hun resultaten. Door het inzetten van diagnostische (tussentijdse) online toetsen met automatisch te genereren feedback, kan een docent dit effectiever en efficiënter organiseren.
3. De docent kan met online video bepaalde vaardigheden demonstreren of concepten illustreren, die studenten vervolgens in eigen tempo en op een eigen locatie kunnen bestuderen. Via de inzet van *serious games* en simulaties kunnen studenten in een veilige situatie oefenen met bepaalde beroepspraktijken. De docent monitort het gedrag van studenten.
4. Daarnaast kan de docent met webcolleges en kennisclips de studenten voorbereiden op werkcolleges. Veel leerstof is dan voor studenten tijd- en plaatsafhankelijk toegankelijk. Onderwijsvormen waarbij informatieoverdracht plaats vindt zijn veel minder nodig. In het werkcollege kunnen docent en studenten een dialoog voeren over inhoud en betekenis, het zogenaamde *flipping the classroom*. Het gaat hierbij om het verdiepen van leren.
5. Door de inzet van de DLWO kunnen docenten een leeromgeving vormgeven die studenten houvast geeft, met alle informatie over de leeractiviteiten en alle onderwijsmaterialen op één plek.
6. Het gebruik van een digitale leeromgeving genereert veel data. Deze data kunnen worden geanalyseerd, via bijvoorbeeld *learning analytics*, en gevisualiseerd worden teruggekoppeld naar de docent en studenten. De opleiding kan bijvoorbeeld in een vroeg stadium signalen krijgen als een student dreigt af te haken.

5.3 STUDENTBEGELEIDING

Toelichting Studentbegeleiding is het geheel aan maatregelen en activiteiten dat de opleiding biedt om de student zo adequaat mogelijk en op maat te begeleiden²⁴. Studentbegeleiding bestaat uit vraag- en aanbodgerichte:

- **Studiebegeleiding:** gericht op de studievoortgang, keuze- en planningsprocessen, zodat de student het opleidingsprogramma zo goed mogelijk doorloopt.
- **Loopbaanbegeleiding:** gericht op de beroepscontext met als doel dat de student zich ontwikkelt van student tot professional.
- **Persoonlijke begeleiding:** gericht op begeleiding daar waar persoonlijke omstandigheden de studievoortgang beïnvloeden.

24 Begeleiding is een brede term waaronder meerdere begeleidingsvormen kunnen vallen, zoals coaching, ondersteuning, supervisie, tutoring en mentoring.

Verschillende mensen zijn betrokken bij de begeleiding van studenten, in de rol van docent, studentbegeleider²⁵ of specialist²⁶. Ook studenten worden vaak bij de begeleiding van (jongerejaars)studenten ingezet, in de rol van tutor of studentmentor. Studentbegeleiding is daarom niet alleen een zaak van de individuele studentbegeleider, maar een verantwoordelijkheid van het hele docententeam. Door uitwerking van taken en verantwoordelijkheden van alle betrokkenen en de afstemming in een docententeam wordt een consistent systeem van studentbegeleiding gecreëerd.

Onderzoeksresultaten

- Studentbegeleiding draagt bij aan het versterken van binding, en binding leidt tot een betere studievoortgang en minder uitval (Tinto, 1975; Tinto, 2012).
- Een directe relatie met studiesucces (in termen van rendement) is niet aangetoond, zo laten diverse onderzoeken zien (Israëls, 1983; Meerum Terwogt-Kouwenhoven, 1990; Ruis, 2007).
- Wel is de mate waarin de student zijn ontwikkeling kan sturen van positieve invloed op studiesucces. Studentbegeleiding levert een belangrijke bijdrage hieraan (Te Wierik, Beishuizen, & Van Os, 2014).
- Uit verschillende studies naar (studie)loopbaanbegeleiding blijken twee soorten interventies steeds effectief, namelijk (1) ervaren op basis van eigen vragen (praktijk- en vraaggerichtheid), en (2) het voeren van gesprekken hierover in relatie tot de toekomst (Meijers, Kuijpers, & Winters, 2010).
- Zonder dialoog dragen begeleidingsmethoden en loopbaaninstrumenten nauwelijks bij aan het verkrijgen van loopbaancompetenties (Kuijpers, Meijers & Gandy, 2010).
- Een studie laat zien hoe belangrijk het is dat begeleiders een goede band opbouwen met studenten, dat zij doelgerichte feedback geven en kijken naar wat een specifieke student echt nodig heeft om te leren en verder te komen (De Kleijn, 2013)

Onderbouwing – goede invulling studentbegeleiding

In expertmeetings met studenten en docenten van de HvA is onderzocht waaraan studenten en docenten behoefte hebben en wat goede en minder goede praktijken zijn met betrekking tot studentbegeleiding (Project Studentbegeleiding, 2014). Op basis hiervan zijn de volgende uitgangspunten gedefinieerd die van belang zijn voor een goede invulling van studentbegeleiding:

1. Elke docent vervult een rol in studentbegeleiding. De docent heeft zicht op de aanwezigheid,

25 In de opleiding komt de rol van studentbegeleider onder verschillende benamingen voor: studiebegeleider, studieadviseur, studieloopbaanbegeleider, mentor etc. We hanteren hier de term studentbegeleider om te benadrukken dat de student in de begeleiding centraal staat.

26 Decaan, psycholoog e.d., een rol die buiten de opleiding is gepositioneerd.

het gedrag en de studieresultaten van de student. Het begeleiden van studenten bij kennisverwerving en het uitvoeren van opdrachten behoort tot de reguliere taak van een docent. Vaardigheden zoals plannen, leren studeren en reflecteren worden niet los van vakinhouden getraind, maar zoveel mogelijk geïntegreerd in het reguliere onderwijsprogramma. Dat betekent dat elke docent in staat is studieproblemen te signaleren en vervolgens actie kan ondernemen. Daar waar begeleidingsvragen het eigen vak overstijgen, geeft hij signalen door aan de betreffende studentbegeleider. Het is belangrijk dat elke docent beseft dat hij een rol speelt in studentbegeleiding, omdat begeleiding pas adequaat is als deze niet op zichzelf staat. De kans dat de student iets doet met feedback en adviezen wordt groter als hij het advies in verschillende contexten en van verschillende personen krijgt. Onderlinge afstemming tussen docenten en studentbegeleiders is daarom cruciaal.

2. Elke student heeft gedurende de opleiding een studentbegeleider. Met de studentbegeleider voert de student de dialoog over de studievoortgang, de beroepsontwikkeling en persoonlijke ontwikkeling. Deze begeleiding is curriculumoverstijgend; ervaringen en studieresultaten uit verschillende vakken in de opleiding vormen de input hiervoor. Een begeleider beoordeelt de student niet, maar ondersteunt hem in het maken van de juiste keuzes. Het toekennen van studiepunten aan een begeleidingslijn ligt daarom niet voor de hand. Competenties van de student worden elders beoordeeld.²⁷ Als sprake is van verschillende studentbegeleiders in verschillende jaren en/of meerdere begeleidingslagen binnen de opleiding, vindt er warme overdracht plaats.
3. Studentbegeleiding wordt zoveel mogelijk op maat gegeven. Studentbegeleiding is afgestemd op wat een specifieke student nodig heeft om verder te komen. Als de begeleiding daadwerkelijk afgestemd is op de behoefte van de student zal deze zich ook sneller gezien en gehoord voelen, wat de binding met de opleiding kan versterken. De student ervaart dat hij bij belangrijke momenten in zijn studie – de sleutelmomenten – een beroep kan doen op de juiste ondersteuning. In de propedeuse ligt het initiatief voor deelname en invulling van de studentbegeleiding voornamelijk bij de opleiding en in de hoofdfase verschuift het initiatief in toenemende mate naar de student. Op deze wijze leert de student steeds meer zelf verantwoordelijkheid te nemen voor zijn (studie)gedrag. Indien nodig verwijst de studentbegeleider door naar specifieke deskundigen. Daarvoor beschikt hij over een actueel overzicht van specialisten op het gebied van studentbegeleiding in de HvA/UvA.

27 Een opleiding die studentbegeleiding gepositioneerd heeft als onderdeel van een vak, bijvoorbeeld 'studieloopbaanontwikkeling' of 'professionele ontwikkeling', zorgt voor een scheiding in rollen tussen begeleider en beoordelaar.

Op de website van studentbegeleiding²⁸ is een voorbeeldmodel uitgewerkt met sleutelmomenten in een studie, voorzien van bijbehorende doelen en vormgeving van de begeleiding. Dit kan als basis dienen voor een opleidingsspecifieke invulling.

4. Een studentbegeleider ziet de student regelmatig en in verschillende contexten. Voor adequate begeleiding op maat is het belangrijk dat de studentbegeleider zicht heeft op het functioneren van de student. Hij is daarom bij voorkeur tevens docent en/of projectbegeleider van zijn studenten en stemt de aard van zijn begeleiding af met (andere) betrokken docenten.
5. Een studentbegeleider is deskundig en werkt voortdurend aan zijn professionalisering. Hij is geschoold in begeleidingsvaardigheden en heeft goed zicht op de student, de studie en het beroep waarvoor wordt opgeleid. De competenties waarover een studentbegeleider beschikt, zijn vastgelegd in het 'profiel studentbegeleider', te vinden op de website van studentbegeleiding.

Bovenstaande uitgangspunten betekenen niet dat er een blauwdruk is voor studentbegeleiding. Zowel opleidingen als studenten en docenten verschillen; er is geen *one size fits all*, dat recht doet aan die verschillen. Bij het vormgeven van studentbegeleiding kan een opleiding een beroep doen op vraag- en aanbodgerichte scholing van de HvA-Academie, deelnemen aan het netwerk studentbegeleiding en/of de website raadplegen over studentbegeleiding voor *good practices*, tools en tips. Hierin worden de uitgangspunten met betrekking tot studentbegeleiding geconcretiseerd.

5.4 ONDERWIJSLOGISTIEKE AANBEVELINGEN

Activerend onderwijs

- Vanuit onderwijskundig oogpunt kan aanwezigheid en actieve participatie in lessen vereist zijn. Dat geldt in ieder geval wanneer er sprake is van praktische oefeningen. Ook in ander gevallen kan het relevant zijn voor het verwerven van de leerdoelen. Vanuit logistiek oogpunt is de adequate registratie van aanwezigheidsplicht en het registreren van participatie echter een kwetsbaar punt. Dit leidt tot extra werk (registratie, ontwikkelen van inhaalopdrachten) en is foutgevoelig.

28 <https://studentbegeleiding.mijnhva.nl>

Studentbegeleiding

- Er is een vaste studentbegeleider per student, per jaar
- Bijeenkomsten tussen de studentbegeleider en de studenten worden geroosterd vanaf 8 studenten;
- Informatievoorziening voor de studentbegeleider over 'zijn' studenten is optimaal.

Blended learning

- Binnen de HvA kunnen docenten gebruik maken van:
  - docentenlabs voor het ontwikkelen van digitaal materiaal;
  - de expertise van de bibliotheek voor het (her)gebruik van onderwijsleermaterialen (auteursrechten, creative commons licentie, e-reader);
  - de expertise en trainingen van de HvA-Academie voor blended learning of activerend onderwijs met inzet van ict;
  - de expertise van het webcollegeteam voor het maken van webcolleges en flipping-the-classroom;
  - de expertise bij ICTS voor de inzet van applicaties (video, learning analytics e.a.) in de digitale leer- en werkomgeving (DLWO).
- Onderwijsleermateriaal
Veel onderwijsmateriaal wordt gedigitaliseerd. Met een repository, waarin alle onderwijsmaterialen worden geplaatst, is dit onderwijsmateriaal voor docenten en studenten gemakkelijk toegankelijk.
- Systemen en techniek
Binnen de HvA is sprake van een uniforme en veilige digitale leer- en werkomgeving. Systemen en leerprocessen zijn op elkaar afgestemd. Dit draagt bij aan uitwisselbaarheid.

In hoofdstuk 9 zijn een viertal voorbeeldinvullingen van studeerbare en robuuste programmering opgenomen, waarbij de ontwerpcriteria integraal worden toegepast.

6 INFORMATIEVOORZIENING

Opleidingsteams en bedrijfsbureaus:

- 6.1 verzorgen consistente informatie uit één bron via OER, DLWO, SIS, studiegids en studiehandleidingen en hanteren tijdige en vaste data voor publicatie van informatie;
- 6.2 leggen resultaten van tentamens en deeltentamens vast in SIS.

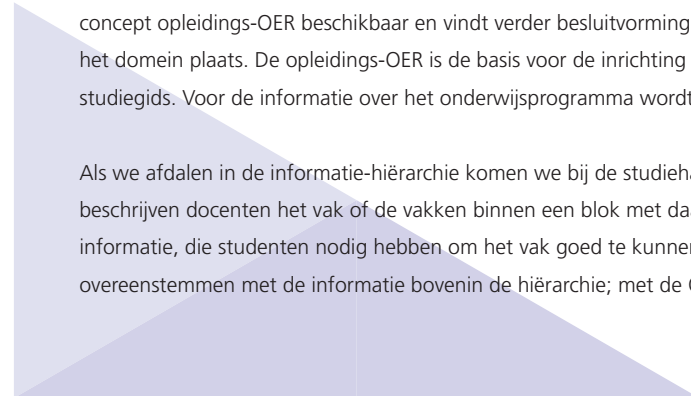
6.1 CONSISTENTE INFORMATIE EN TIJDIGE PUBLICATIE

Toelichting Voor een studeerbaar en robuust programma is het nodig dat voor studenten de informatie consistent en tijdig beschikbaar is in een vast format. Dit betreft voor aankomende studenten de informatie over voorlichting over de opleiding; voor zittende studenten: de studiegids, studiehandleiding, DLWO, SIS en OER. Op HvA-niveau, opleidingsniveau, domeinniveau en teamniveau nemen medewerkers verantwoordelijkheid om de informatievoorziening vlekkeloos en op tijd te laten verlopen.

Informatievoorziening is een breed begrip; alles is informatie, van www.hva.nl tot de e-mail of een whatsapp van een docent aan een student. Eén van de grote klachten van studenten is dat ze van verschillende kanten verschillende informatie ontvangen. In de NSE van 2014 is de score van de HvA op het onderdeel 'Informatievoorziening' opnieuw gedaald. De HvA heeft actie ondernomen om de informatievoorziening richting studenten beter te stroomlijnen. Er is afgesproken welke informatiebronnen we hanteren, wie die beheren en wanneer de betreffende informatie beschikbaar is.

De (wettelijke) basis voor alle onderwijsinformatie is de Onderwijs- en Examenregeling (OER). In deze regeling staat het onderwijsprogramma met alle regelingen en afspraken die de HvA hanteert. De opleidingsmanager is verantwoordelijk voor de opleidings-OER. In maart is de concept opleidings-OER beschikbaar en vindt verder besluitvorming binnen de opleiding en het domein plaats. De opleidings-OER is de basis voor de inrichting van SIS, de DLWO en de studiegids. Voor de informatie over het onderwijsprogramma wordt één bronsysteem gehanteerd.

Als we afdalen in de informatie-hiërarchie komen we bij de studiehandleidingen. Hierin beschrijven docenten het vak of de vakken binnen een blok met daarin alle relevante informatie, die studenten nodig hebben om het vak goed te kunnen volgen. Dit moet uiteraard overeenstemmen met de informatie bovenin de hiërarchie; met de OER, de studiegids, SIS

en DLWO. Het kan bijvoorbeeld niet zo zijn dat in de studiegids staat dat een vak bestaat uit hoorcolleges en werkcolleges met in totaal 25 contacturen en dat in de studiehandleiding andere informatie staat. In de praktijk van de HvA gebeurt dit regelmatig. De opzet van studiehandleidingen verschilt vaak per docent en per vak. Ook de publicatie verschilt, van op de DLWO plaatsen, tot e-mailen of uitdelen in de les. Voor studenten is het belangrijk dat ze ruim van te voren weten hoe het onderwijs er uit zal zien en dat alle informatie via de DLWO tijdig beschikbaar is, zodat ze zich goed voor kunnen bereiden.

Een volgende stap in de informatie-hiërarchie is het communiceren met studenten over lessen, het verspreiden van powerpoints, artikelen, websites, et cetera. Ook hiervoor is de DLWO de plek waar studenten dit soort informatie verwachten.

Tot slot, de communicatie met studenten over operationele zaken, zoals een reminder voor het huiswerk, een lokaalwijziging of een interessante documentaire. Door het op de DLWO te plaatsen kunnen alle studenten die het vak volgen of bezoeken deze informatie gebruiken. Naast het plaatsen op de DLWO kunnen docenten deze informatie ook via Facebook of Whatsapp delen met studenten.

Onderzoeksresultaten

- Studenten zijn goed geïnformeerd over het tentamen: aantal (deel)tentamens, weefactor, toetsvormen in relatie tot leerdoelen (Bruinsma: 2003).
- Studenten krijgen goede, realistische informatie voorafgaand aan de opleiding en cursus, zodat zij een juiste inschatting kunnen maken ten aanzien van hun succes (Prins, 1997; Elsen, 1998).

6.2 VASTLEGGING IN SIS

Toelichting Voor studenten is de studievoortgang (hoeveel studiepunten heb ik al behaald en hoeveel moet ik nog) en de resultaten van tentamens enorm belangrijke informatie. Het eerste wat een student zal vragen na een tentamen is: heb ik het goed gemaakt? Ook in het kader van snel, veel en goede feedback geven is dit belangrijk. SIS is binnen de HvA het systeem waarin de cijfers worden geregistreerd en gepubliceerd en de studievoortgang wordt bijgehouden. Het is dus voor een student en zijn studentbegeleider van groot belang dat de resultaten snel – uiterlijk 15 werkdagen na de toetsdatum – in SIS staan. Op die manier kan een student zijn studievoortgang goed monitoren. Uit overzichten van SIS blijkt dat HvA-breed ongeveer 30% van de cijfers te laat wordt gepubliceerd via SIS. Docenten geven aan dat ze de cijfers eerder hebben meegedeeld aan de studenten (mondeling, via de DLWO, prikboord, mail et cetera). Behalve

dat dit niet wenselijk is in verband met privacy en betrouwbaarheid, ontbreekt hierdoor de controle van SIS door de student. Studenten zullen niet geneigd zijn SIS te raadplegen voor hun studievoortgang, want die cijfers 'staan er toch nog niet in'. Dit heeft tot gevolg dat studenten niet in de gaten houden of SIS up-to-date is. Hierdoor bestaat het gevaar dat bij de diplomering blijkt dat een cijfer dat ooit per mail is verspreid door een docent niet in SIS staat. Dit geldt niet alleen voor de cijfers van een tentamen, maar ook voor de cijfers van deeltentamens. Het is van belang geen schaduwboekhoudingen bij te houden.

6.3 ONDERWIJSLOGISTIEKE AANBEVELINGEN

- Hanteer binnen opleiding/domein naast het vaste format voor studiegids een vast format voor studiehandleidingen. Zorg binnen het docententeam dat eenduidige eindredactie is gewaarborgd, door een redacteur of collega in te schakelen.
- Werk vanuit één bronbestand voor informatie in opleidings-OER, SIS, studiegids, DLWO en studiehandleidingen.
- Zorg voor een eenduidige en vaste inrichting van de DLWO, in ieder geval per opleiding.

Vanaf 2015 zijn de volgende drie punten afgesproken binnen de HvA:

- Er is één bronbestand voor SIS, OER, studiegids, DLWO.
- Informatievoorziening aan studenten vindt plaats via de DLWO.
- Alle resultaten van tentamens en deeltentamens worden via SIS geregistreerd; er zijn geen schaduwadministraties.

7 OPLEIDINGSTEAMS EN BEDRIJFSBUREAUS

Opleidingsteams en bedrijfsbureaus:

- 7.1 dragen gezamenlijk de verantwoordelijkheid voor de inrichting en organisatie van het onderwijs en plannen de keten;
- 7.2 stemmen af over onderwijs- en toetsprogramma's;
- 7.3 hanteren bij het bijstellen van het onderwijs het uitgangspunt dat de structuur van het programma bestendig is;
- 7.4 verbinden organisatorische en onderwijskundige kennis direct aan het opleidingsteam.

Het uitwerken en toepassen van de voorgestelde ontwerpcriteria vraagt van de opleidingsmanager, het docententeam en de ondersteunende collega's een gezamenlijke inspanning. Opleidingsteams werken toe naar een curriculum met samenhang in leerdoelen, leerstof en toetsing binnen onderwijseenheden. Om te komen tot de gewenste spreiding van tentamens en compensatie binnen grotere onderwijseenheden, is coördinatie van en afstemming tussen docenten nodig. Opleidingsteams zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor de planning van (deel)tentamens. Om te voorkomen dat onnodig veel studenten zakken voor een (deel)tentamen, maken opleidingsmanager en examen- en toetscommissie afspraken over de systematische bewaking van de kwaliteit en de maatregelen die dit op teamniveau vraagt.

Het bestendigen van de onderwijsstructuur op het niveau van de week en de periode vraagt van de opleidingsmanager duidelijke keuzes. Hij maakt tijdig afspraken met docenten over hun beschikbaarheid en inzetbaarheid in het komende studiejaar. Daarbij streeft de opleidingsmanager naar de uitvoering van het onderwijs door docententeams, zonder uitval van contacturen of roosterwijzigingen. Kleinschalig en activerend onderwijs, de ontwikkeling van *blended learning* en de integratie van studentbegeleiding vraagt van docententeams persoonlijke, didactische en ict-vaardigheden. Op domein- en locatieniveau is afstemming nodig tussen bedrijfsvoerders over de logistieke consequenties.

7.1 GEZAMENLIJKE VERANTWOORDELIJKHEID EN KETENPLANNING

De ketenplanning van ontwerpen, inrichten en uitvoeren van onderwijs- en toetsprogramma's is onlosmakelijk verbonden aan het organiseren ervan, met de middelen die er zijn. Dit proces is gediend bij heldere afspraken en goede relaties tussen de verantwoordelijken in de opleidingsteams en de ondersteunende collega's in alle fases van het proces. Het bedrijfsbureau

verzorgt met de opleidingsmanager een zodanige ketenplanning van processen, dat de student op tijd een robuust onderwijsprogramma kan volgen. Op locatieniveau vindt afstemming plaats onder aanvoering van de bedrijfsvoerder(s) en hoofd(en) bedrijfsbureaus.

Er zijn korte lijnen tussen de opleidingsteams en ondersteunende medewerkers; fysieke nabijheid is daarbij handig. Er worden duidelijke afspraken gemaakt over hoe opleidingsteams en ondersteunende collega's met elkaar samenwerken en communiceren. Het is belangrijk om iemand in het opleidingsteam te hebben met logistieke expertise en stevige kennis van het curriculum in al haar facetten. De direct betrokken, ondersteunende collega's maken structureel deel uit van bijeenkomsten, die gaan over het ontwerpen en daarmee organiseren van nieuwe of bij te stellen onderwijsprogramma's. Het managementteam overlegt structureel met de ondersteunende medewerkers.

Om het onderwijs studeerbaar en robuust te kunnen organiseren is niet alleen de planning van de keten van belang, maar vooral ook het uitvoeren en handhaven ervan.

7.2 AFSTEMMING

Opleidingen hebben een curriculum waarin samenhang is tussen onderwijseenheden in leerdoelen, leerstof en toetsing. Een docententeam stemt af op het niveau van onderwijseenheden, blok, jaar, fase en doorlopende leerlijnen van jaar 1 tot en met 4. Bijvoorbeeld om gespreide en gevarieerde toetsing mogelijk te maken. Al in de planfase zijn de ondersteunende collega's betrokken om te voorkomen dat logistieke randvoorwaarden later of te laat komen en de planning beperken.

Een stabiele onderwijsstructuur, gericht op de langere termijn, gedijt bij het creëren van vaste onderwijsteams rondom onderwijseenheden, blokken, semesters, jaren, opleiding. Deze onderwijsteams zouden de tijd moeten krijgen zich langer met een programma te verbinden.

7.3 BIJSTELLING ONDERWIJS

Het bijstellen van onderwijs is een *on going process*. De inhoud van lessen, practica en bijeenkomsten met studenten veranderen voortdurend; we willen immers actueel onderwijs verzorgen. Voor het realiseren van een robuust programma, waarbij studenten en medewerkers weten waar ze aan toe zijn en kunnen rekenen op gemaakte afspraken, is het allereerst van belang om de factoren waar teams direct invloed op hebben te beheersen. Een robuust curriculum vergt een voorspelbare en transparante onderwijsstructuur op het niveau van weken, blokken, semesters, jaren. Het is van belang tussentijdse veranderingen zo veel mogelijk via de inhoud te laten lopen, in plaats van direct de structuur aan te passen. Zo kan het onderwijsstramien van een week, blok, jaar blijven bestaan in het programma en het rooster, maar de invulling ervan veranderen.

Een robuust programma betekent dat een vernieuwd programma qua structuur minimaal twee jaar bestaat. Dan is zorgvuldige evaluatie mogelijk en kunnen nieuwe aanpassingen tijdig worden gepland. Bij alle, maar vooral bij aanzienlijke curriculumvernieuwingen, bijvoorbeeld het samenvoegen van propedeuses, is het tijdig (her)ontwerpen van les- en toetsprogramma's van belang. Curriculumontwikkeling is op 1 februari van het cursusjaar, vóór de uitvoering van het volgende cursusjaar, afgerond. Zo kan de personele en logistieke infrastructuur tijdig worden ingericht (zie verder: Kwaliteitsstandaarden voor roostering).

7.4 EXPERTISE

In ieder team is een juiste mix van kennis en expertise voor handen en is actuele onderwijskundige/didactische expertise (snel) beschikbaar. Zoals bij 7.2 is aangegeven is het van belang om iemand in het opleidingsteam te hebben met logistieke expertise en stevige kennis van het curriculum. Kleinschalig en activerend onderwijs, *blended learning* en de integratie van studentbegeleiding vragen om persoonlijke, didactische en ict-vaardigheden, naast alle andere kennis- en vaardigheden die in een docententeam aanwezig moet zijn. Dit kan alleen op teamniveau gerealiseerd worden. Dit vraagt om zorgvuldig aanneme- en scholingsbeleid.

7.5 ONDERWIJSLOGISTIEKE AANBEVELINGEN

- Gestructureerd overleg over onderwijs en ondersteuning voorafgaand aan de uitvoering van het (nieuwe) onderwijs.
- Heldere afspraken en procedures over wijzigingen in het onderwijsprogramma en de onderwijsuitvoering tussen docenten, opleidingsmanager en hoofd bedrijfsbureau.
- Heldere afspraken tussen opleidingsmanager en hoofd bedrijfsbureau over wie wanneer welke wijzigingen communiceert naar studenten en medewerkers.

8 MONITOREN, EVALUEREN EN ONDERZOEKSACTIVITEITEN

De opleidingen beschikken over een aantal instrumenten die cijfermatige informatie opleveren over het studiesucces en de tevredenheid van studenten: de STM, studiesuccesgegevens en module-evaluaties. Deze voornamelijk cijfermatige resultaten worden binnen opleidingen besproken om hieraan meer betekenis te kunnen geven. Hieraan kunnen opleidingsteams een extra dimensie toevoegen door, binnen de bestaande PDCA-cyclus, de kwantitatieve gegevens te interpreteren aan de hand van de set ontwerpcriteria. Dit kan inzichten opleveren, op basis waarvan gerichte interventies kunnen worden ingezet. Dit hoofdstuk geeft een aantal aanbevelingen voor een dergelijke onderzoekende aanpak en de stappen die een opleidingsmanager en opleidingsteam in de PDCA-cyclus kunnen inbouwen.

8.1 MONITORING EN EVALUATIE OP OPLEIDINGSNIVEAU

Opleidingsteams en daarbinnen vaak de opleidingsmanager ondersteund door de kwaliteitszorgmedewerkers, monitoren hun studiesucces (bv. instroom-doorstroom-uitstroomgegevens) en tevredenheidscijfers als onderdeel van hun kwaliteitszorgcyclus. Zij proberen de effecten te duiden en eventueel nieuwe interventies te plannen. Daarbij verschillen opleidingen in de mate waarin zij de evaluaties systematisch en diepgaand uitvoeren. Opleidingsteams die met de ontwerpcriteria aan de slag gaan, krijgen inzicht in de effecten daarvan op basis van deze studiesucces- en tevredenheidscijfers. Kwaliteitszorgmedewerkers van opleidingen ondernemen daarvoor een extra activiteit in elke PDCA-fase. Zij toetsen de opleidingskenmerken aan de lijst ontwerpcriteria. Deze toetsing kan betrekking hebben op een specifiek vak, jaar of de gehele opleiding. Doel is kwaliteitszorg: opleidingen krijgen binnen de bestaande kwaliteitszorgcyclus een beter inzicht in de oorzaken van hun studiesucces- en tevredenheidscijfers.

Een voorbeeld:

Een opleidingsteam bepaalt bij aanvang wat het wil bereiken; van welk samenhangend geheel aan ontwerpcriteria verwacht zij het meeste effect op studiesucces en tevredenheid? Betrokkenen gaan aan de hand van de lijst ontwerpcriteria met elkaar in gesprek om verklaringen (of hypothesen) te vinden voor specifieke lage scores of klachten die de aanleiding zijn tot het stellen van het doel. Er is bijvoorbeeld een zeer matig studiesucces in een bepaald blok.

In gesprek met de studenten hierover blijkt dat zij de eerste gelegenheid van een aantal tentamens overslaan. Studenten geven aan dat er concurrentie is vanwege het grote aantal en de geringe spreiding van tentamens in dat blok. Het opleidingsteam stelt vast met welke ontwerpcriteria zij intervenueert. Bijvoorbeeld docenten stemmen hun onderwijs en tentamens op elkaar af, er komen minder summatieve tentamens in het blok, formatieve toetsen worden slim ingezet, tentamens worden beter gespreid en herkansingen onaantrekkelijk gemaakt. De studentbegeleiders be- steden op tijd aandacht voor het plannen van het blok. De informatie wordt consistent verspreid. De op- leidingsmanager vraagt de toetscommissie toe te zien op de hoeveelheid en planning van formatieve toetsen en summatieve tentamens. Het opleidingsteam stelt vast welk cijfermatig effect het verwacht in welk blok of opleidingsjaar en op wel- ke termijn. Na deze termijn worden de kwantitatieve data verzameld als vast onderdeel van de kwaliteits- cyclus. In hoeverre zijn de doelen bereikt? Daarna wordt met betrokkenen (ook studenten) opnieuw naar verklaringen gezocht voor het gerealiseerde effect. De rationale achter de ontwerpcriteria dienen daarbij als bron om het denken hierover te voeden. Het opleidingsteam hanteert de lijst met ontwerpcriteria dus als een soort 'mengpaneel' waarbij het ene ontwerpcriterium afgestemd wordt op de anderen.

8.2 INTERPRETATIEF ONDERZOEK

Aanvullend op monitoren en evalueren zoals hierboven beschreven, verwerven opleidingen een nog beter inzicht als zij hun opleiding als casus nader analyseren. Het betreft dan een interpretatief onderzoek. In dit onderzoek wordt gezocht naar verbanden tussen de ontwerpcriteria en cijfers voor studiesucces en tevredenheid welke nader worden geïnterpreteerd waarbij ook de opleidingscontext betrokken wordt, bijvoorbeeld studentkenmerken zoals vooropleiding, geslacht, cohort. Het onderzoek zal geen causaal verband aan kunnen tonen van specifieke ontwerpcriteria op het studiesucces. Wel kan een interpretatie worden gegeven aan de relatie tussen de ingevoerde set ontwerpcriteria en de studiesucces- en tevredenheidscijfers. Eventueel zou een opleidingsjaar, semester of vak ook als casus kunnen dienen in plaats van de gehele opleiding. Anders dan bij de bovenstaande monitoring- en evaluatie-activiteiten is hier sprake van een zelfstandig onderzoek, uitgevoerd door een onafhankelijke onderzoeker. Doel is kennisontwikkeling. Het onderzoek levert evidentie op voor de werking van de ontwerpcriteria binnen de HvA-context.

8.3 ONDERZOEK OP METANIVEAU

Doel: generieke kennis op het gebied van ontwerpcriteria ontwikkelen en delen, bruikbaar voor alle HvA- opleidingen (en daarbuiten). Dit onderzoek bouwt voort op de interpretatieve onderzoeken op opleidings- niveau. Het onderzoek sluit aan bij de behoeften van de opleidingen: begrijpen wat waarom gebeurt bij de ene opleiding en waarom niet bij de andere. Dit onderzoek wordt ondergebracht bij het kenniscentrum van bijvoorbeeld het Domein Onderwijs en Opvoeding.

9 VOORBEELDEN STUDEERBAAR EN ROBUUST PROGRAMMA

Hieronder worden enkele voorbeelden uitgewerkt. Dit zijn 'zuivere' vormen van onderwijsprogramma's; in de praktijk is in de meeste gevallen sprake van mengvormen. Deze voorbeelden zijn daarom niet bedoeld om letterlijk na te volgen, maar dienen ter inspiratie. We laten met de voorbeelden zien hoe de criteria van studeerbaar en robuust onderwijs in samenhang zijn toegepast.

9.1 VOORBEELD 1: GEÏNTEGREERD CURRICULUM

Een geïntegreerd curriculum is opgebouwd uit serieel of hooguit twee parallel geprogrammeerde blokken rond één thema of onderwerp. Meerdere realistische praktijksituaties (probleem, opdracht, taak) zijn leidend in het blok. Studenten krijgen de opdracht zich in de praktijksituatie te verdiepen, zich de benodigde kennis en vaardigheden eigen te maken, oplossingen te zoeken en te presenteren. De student wordt beoordeeld op het resultaat van de opdracht en de verantwoording daarvan. In de meeste opleidingen worden naast de oplossing van de realistische praktijksituatie ook de verworven kennis en (soms) vaardigheden beoordeeld. In de werkgroep of tutorgroep bespreken studenten de praktijksituatie, wisselen informatie uit, zoeken naar oplossingen, enzovoort. Daarnaast zijn er inspirerende hoorcolleges, seminars of conferenties mogelijk. In het practicum (vaardigheidsles, toolshop) leren studenten vaardigheden die gerelateerd zijn aan de praktijksituatie(s). Vaardigheden kunnen apart worden beoordeeld of als onderdeel van het resultaat. Vaak worden vaardigheden 'afgevinkt' (v als voorwaarde voor het cijfer voor de opdrachten). De opdrachten kunnen worden verzameld in een portfolio. Aan het eind van het blok wordt het portfolio beoordeeld. Bij de kennistoetsen kan gekozen worden tussen a) geen compensatie met relatieve cesuurbepaling of b) wel compensatie met absolute of gemengde cesuurbepaling (Cohen-Schotanus)²⁹.

Onderwijseenheden:

- twee per semester met een omvang van 15 EC.

---

29 Zie Score website voor nadere toelichting over cesuurbepaling:
<https://score.hva.nl/docent/toetscyclus/Paginas/Beoordelen.aspx>

Spreiding toetsing:

- bijna iedere week een deeltentamen in de vorm van: theorietoets (T), vaardigheidstoets (V) of opdracht (O);
- Theorietoets voor cohort, Opdrachten en Vaardigheden in de groep (klas).

Compensatieregeling en cesuurbepaling:

- compensatie (gewogen) deeltentamens met gecombineerde cesuurbepaling (Cohen Schotanus) of
- geen compensatie met relatieve cesuurbepaling.

Mogelijke weging: Opdrachtenportfolio (70%), theorietoetsen (30%), vaardigheden: voorwaarde.

Kwaliteitscontrole toets:

- deskundige controle van de kwaliteit van de portfoliobeoordeling;
- meer dan 30% onvoldoendes bij theorietoets is bespreekgeval.

Herkansing:

- herkansing na kerstvakantie en in juli (na laatste blok).

WEEK	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	
blok 1		O	V		T		O	V		T											
blok 2												O	V		T			V	T	O	

VAST WEEKSTRAMIEN

MA	DI	WO	DO	VR
Deeltentamen	Werkcollege	Practicum	Hoorcollege	Zelfstudie
Hoorcollege	Zelfstudie	Zelfstudie	Zelfstudie	Werkcollege

Toelichting:

- Dit is een indicatie hoe een week ingedeeld kan zijn.
- Het deeltentamen is op een vast dagdeel, maar niet iedere week.
- Bij een deeltentamen op maandag wordt concurrentie met andere onderwijsactiviteiten vermeden.
- De contacttijd van een hoorcollege is één of twee lesuren.
- De contacttijd bij werkcolleges en practica bevat bij voorkeur twee of meer aaneengesloten lesuren, om ruimte te creëren voor verdieping, feedback en interactie en om omschakeltijden te verminderen.

- Het stramien is zo ingericht dat in de contacttijd de zelfstudie van de student wordt georganiseerd en gestuurd; daarom is er iedere dag contact met de student.

9.2 VOORBEELD 2: LEERLIJNENCURRICULUM

Het leerlijnencurriculum is gebaseerd op de verticale integratie (in de loop van de tijd) van gelijksoortige inhoud. Een indeling in drie leerlijnen is gebruikelijk:

- 1) leerlijn theorie;
- 2) leerlijn vaardigheden;
- 3) leerlijn professioneel leren, waarin de persoon en de praktijk centraal staan (opdrachten, stages, studieloopbaanbegeleiding (slb). Studentbegeleiding is hierbij geïntegreerd in de leerlijn professioneel leren.

De inhoud van de leerlijnen theorie en vaardigheden wordt bij voorkeur gekoppeld aan de leerlijn professioneel leren, maar dat is niet noodzakelijk. Activerend en kleinschalig onderwijs betekent dat de actieve verwerking van de leerstof centraal staat (werkcolleges, practica). Een struikelvak als bijvoorbeeld Wiskunde of Statistiek heeft een eigen didactiek. Bijvoorbeeld wekelijks kleine in moeilijkheidsgraad oplopende opdrachten, met feedback in de daaropvolgende week (*mastery learning*) en/of extra oefenstof voor studenten die moeite hebben met het vak. Binnen de leerlijnen worden alle tentamens met een cijfer beoordeeld. De opleiding kan kiezen tussen a) geen compensatie met relatieve cesuurbepaling of b) wel compensatie met absolute of gemengde cesuurbepaling (Cohen-Schotanus)³⁰. Bij de leerlijn professioneel leren kan gekozen worden voor een portfoliobeoordeling van de opdrachten die de student heeft uitgevoerd. In het leerlijnencurriculum is samenwerking tussen de docenten die onderwijs verzorgen binnen een leerlijn nodig. Vakspecialisten moeten de inhoud en de tentamens op elkaar afstemmen of samen maken.

Leerlijnen:

Theorie (T), Vaardigheden (V), Professioneel leren (beroepsopdrachten, stage, studentbegeleiding) (O)

Onderwijseenheden:

- vier onderwijseenheden per semester met een omvang van 6 - 10 EC.

Spreiding toetsing:

³⁰ Zie Score website voor nadere toelichting over cesuurbepaling:
<https://score.hva.nl/docent/toetscyclus/Paginas/Beoordelen.aspx>

- deeltentamens per onderwijseenheid in de vorm van theorietoets (T); vaardigheidstoets (V) in de leerlijn vaardigheden en Portfoliobeoordeling leerlijn professioneel leren (O);
- Theorietentamen voor cohort, Vaardigheden in de groep (klas).

Compensatieregeling en cesuurbepaling:

- compensatie van (gewogen) deeltentamens met gecombineerde cesuurbepaling (Cohen Schotanus) of
- geen compensatie met relatieve cesuurbepaling.

Kwaliteitscontrole toetsing:

- meer dan 30% onvoldoendes is bespreekgeval;
- voor struikelvakken wordt de didactiek aangepast (*mastery learning*).

Herkansing:

- herkansing in juli (na laatste blok);
- mogelijkheid van reparatietoets.

WEEK	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	
theorie 1				T					T												
professional					O					O				O							O
vaardigheden						V					V						V				
theorie 2													T						T		

VAST WEEKSTRAMIEN

MA	DI	WO	DO	VR
Deeltentamen	Zelfstudie	Practicum	Werkcollege	Hoorcollege
Hoorcollege	Practicum	Zelfstudie	Zelfstudie	Zelfstudie

Toelichting:

- Dit is een indicatie hoe een week ingedeeld kan zijn.
- Het deeltentamen is op een vast dagdeel, maar niet iedere week.
- Bij een deeltentamen op maandag wordt concurrentie met andere onderwijsactiviteiten vermeden.

- De contacttijd van een hoorcollege is één of twee lesuren.
- De contacttijd bij werkcolleges en practica bevat bij voorkeur twee of meer lesuren aaneen om ruimte te creëren voor verdieping, feedback en interactie en om omschakeltijden te verminderen.
- Het stramien is zo ingericht dat in de contacttijd de zelfstudie van de student wordt georganiseerd en gestuurd; daarom is er iedere dag contact met de student.

9.3 VOORBEELD 3: PROJECTONDERWIJS/OPDRACHTGESTUURD

Bij het projectonderwijs of opdrachtgestuurd onderwijs staat(n) de opdracht(en) centraal. De opdrachten kunnen in groepen worden uitgevoerd of individueel. Het projectonderwijs kent een eigen didactiek, waarbij na een vooronderzoek of probleemverkenning een plan van aanpak wordt gemaakt (PvA) en besproken met de begeleider/beoordelaar. Na goedkeuring wordt het PvA uitgevoerd en het resultaat opgeleverd en gepresenteerd. In de werkcolleges wordt de voortgang besproken en gewerkt aan de opdracht. Naast het project worden vakken gegeven over leerstof (theorie en/of vaardigheden), die niet of onvoldoende in het project bestudeerd en getoetst worden. Het huidige projectonderwijs is daarom vaak een mix van een opdrachtgestuurd en vakkencurriculum. Activerend en kleinschalig onderwijs betekent dat de actieve verwerking van de leerstof centraal staat (werkcolleges, practica). Een struikelvak als bijvoorbeeld Wiskunde of Statistiek heeft een eigen didactiek. Bijvoorbeeld wekelijks kleine in moeilijkheidsgraad oplopende opdrachten met feedback in de week daarop (*mastery learning*) en/of extra oefenstof voor studenten die moeite hebben met het vak. Vaardigheden kunnen apart worden beoordeeld of als onderdeel van het resultaat. Vaak worden vaardigheden 'afgevinkt' (voldaan als voorwaarde voor het cijfer voor de opdrachten). De opdrachten kunnen worden verzameld in een portfolio. Aan het eind van het blok wordt het portfolio beoordeeld. Bij de kennistoetsen kan gekozen worden tussen a) geen compensatie met relatieve cesuurbepaling of b) wel compensatie met absolute of gemengde cesuurbepaling (Cohen-Schotanus)³¹.

Onderwijseenheden:

- zes onderwijseenheden per semester met een omvang van 3 - 7 EC.

31 Zie Score website voor nadere toelichting over cesuurbepaling: <https://score.hva.nl/docent/toetscyclus/Paginas/Beoordelen.aspx>

Spreiding toetsing:

- opdrachten: Plan van Aanpak (PvA), resultaat (O);
- vak: theorie-toets (T), opdracht (O), vaardigheden (V);
- twee deeltentamens bij grotere studieonderdelen (>5 EC);
- theorie-toets voor cohort, Opdrachten en Vaardigheden in de groep (klas).

Compensatieregeling en cesuurbepaling:

- compensatie van (gewogen) deeltentamens met gecombineerde cesuurbepaling (Cohen Schotanus) of
- geen compensatie met relatieve cesuurbepaling.

Kwaliteitscontrole toetsing:

- meer dan 30% onvoldoendes is bespreekgeval;
- voor struikelvakken wordt de didactiek aangepast (mastery learning).

Herkansing:

- herkansing in juli (na laatste blok).

WEEK	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
opdracht 1			PvA			O														
opdracht 2										PvA			O							
opdracht 3																	PvA			O
vak 1				T				V												
vak 2					T				T											
vak 3														V					T	

VAST WEEKSTRAMIEN

MA	DI	WO	DO	VR
Deeltentamen	Werkcollege	Zelfstudie	Hoorcollege	Werkcollege
Hoorcollege	Zelfstudie	Practicum	Zelfstudie	Zelfstudie

Toelichting:

- Dit is een indicatie hoe een week ingedeeld kan zijn.
- Het deeltentamen is op een vast dagdeel, maar niet iedere week.
- Bij een deeltentamen op maandag wordt concurrentie met andere onderwijsactiviteiten vermeden.
- De contacttijd van een hoorcollege is één of twee lesuren.
- De contacttijd bij werkcolleges en practica bevat bij voorkeur twee of meer lesuren aaneen om ruimte te creëren voor verdieping, feedback en interactie en om omschakeltijden te verminderen.
- Het stramen is zo ingericht dat in de contacttijd de zelfstudie van de student wordt georganiseerd en gestuurd; daarom is er iedere dag contact met de student.

9.4 VOORBEELD 4: VAKKENCURRICULUM

Een vakkencurriculum is opgebouwd uit vakken die ieder een eigen onderwerp behandelen. Bijvoorbeeld Wiskunde, Natuurkunde, Elektrotechniek of Recht, Organiseatiekunde en Psychologie. De vakken zijn allemaal even belangrijk. Binnen een vak wordt aandacht besteed aan de toepassing van de theorie in de praktijk en aan de vaardigheden die bij het vak horen. Activerend en kleinschalig onderwijs betekent dat de actieve verwerking van de leerstof centraal staat (werkcolleges, practica). Een struikelvak als bijvoorbeeld Wiskunde of Statistiek heeft een eigen didactiek. Bijvoorbeeld wekelijks kleine in moeilijkheidsgraad oplopende opdrachten met feedback in de week daarop (mastery learning) en/of extra oefenstof voor studenten die moeite hebben met het vak.

De spreiding van tentamens kan door middel van een 'dakpansgewijze' programmering worden gerealiseerd. Zowel vakken als tentamens starten in verschillende weken. Om compensatie tussen deeltentamens mogelijk te maken en te voorkomen dat er teveel tentamens worden georganiseerd en afgenomen, is er een beperkt aantal vakken per blok (maximaal vier) of semester (maximaal acht). Bij een vakkencurriculum is het lastig om het aantal tentamens te beperken tot de aanbevolen twaalf per semester. Voor opleidingen met veel kleine vakken is het nodig om de leerstof van verschillende – liefst verwante – vakken samen te voegen in één vak. De opleiding zou op termijn moeten streven naar een klein aantal grote, geïntegreerde, vakken, bijvoorbeeld vijf vakken van 6 EC per semester. Studieloopbaanbegeleiding is geïntegreerd in een vak, waarbij een docent die de student wekelijks ziet, de rol van studieloopbaanbegeleider op zich kan nemen en waar mogelijk een direct koppeling maakt met de inhoud van het vak (studievaardigheden).

Onderwijseenheden:

- maximaal vier per blok of acht per semester.

Spreiding toetsing:

- twee deeltentamens per onderwijseenheid bestaande uit: Theorietoets (T), Vaardigheidstoets (V) of Opdracht (O);
- theorietentamens voor cohort, Opdrachten en Vaardigheden in de groep (klas);
- voor struikelvakken het systeem van wekelijkse opdrachten (*mastery learning*).

Compensatieregeling en cesuurbepaling:

- compensatie van (gewogen) deeltentamens met gecombineerde cesuurbepaling (Cohen Schotanus) of
- Geen compensatie met relatieve cesuurbepaling³².

Kwaliteitscontrole toets:

- meer dan 30% onvoldoendes is bespreekgeval;
- voor struikelvakken wordt de didactiek aangepast (*mastery learning*).

Herkansing:

- herkansing in juli (na afloop van blok 4).

WEEK	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
vak 1				T					O											
vak 2					T					T										
vak 3						V				O										
vak 4				O	O	O	O	O	O	O	O									
vak 5													O				T			
vak 6														O				O		
vak 7															V				T	
vak 8																T				T

³² Zie Score website voor nadere toelichting over cesuurbepaling:
<https://score.hva.nl/docent/toetscyclus/Paginas/Beoordelen.aspx>

Vak 4 is in het voorbeeld een struikelvak, de opdrachten die hierbij geprogrammeerd staan zijn beperkter in omvang. Het struikelvak wordt afgesloten met een grotere opdracht.

VAST WEEKSTRAMIEN

MA	DI	WO	DO	VR
Deeltentamen	Werkcollege	Zelfstudie	Hoorcollege	Werkcollege
Hoorcollege	Zelfstudie	Practicum	Zelfstudie	Zelfstudie

Toelichting:

- Dit is een indicatie hoe een week ingedeeld kan zijn.
- Het deeltentamen is op een vast dagdeel, maar niet iedere week.
- Bij een deeltentamen op maandag wordt concurrentie met andere onderwijsactiviteiten vermeden.
- De contacttijd van een hoorcollege is één of twee lesuren.
- De contacttijd bij werkcolleges en practica bevat bij voorkeur twee of meer lesuren aaneen om ruimte te creëren voor verdieping, feedback en interactie en om omschakeltijden te verminderen.
- Het stramien is zo ingericht dat in de contacttijd de zelfstudie van de student wordt georganiseerd en gestuurd; daarom is er iedere dag contact met de student.

BIJLAGE 1: DEFINITIES

Onderwijsstructuur	De inrichting van het onderwijs binnen blokken en semester, tot uiting komend in roostering van de contacttijd en de toetsing
Onderwijseenheid	Een onderwijseenheid is een inhoudelijk samenhangend geheel waaraan een bepaald aantal EC is verbonden. Synoniemen: studieonderdeel, vak, module, cursus.
Opleidingsteam	Team van docenten, dat gezamenlijk verantwoordelijk is voor de inhoud en uitvoering van een opleiding of deel van een opleiding, onder aansturing van een teamleider of opleidingsmanager. Andere benaming: docententeam
Tentamen	Een onderzoek naar kennis, inzicht en vaardigheden zoals bedoeld in artikel 7.3 en 7.10 WHW, waarvan de uitkomst in een beoordeling wordt uitgedrukt en die de afsluiting vormt van een onderwijseenheid. Een tentamen kan bestaan uit twee of meer afzonderlijke deeltentamens.
Jaartentamenrooster	Een rooster waarin alle summatieve tentamens van een betreffende studiejaar zijn opgenomen met data en tijden voor afname.
Summatieve toetsing	Eén tentamen of meerdere deeltentamens die gedurende de onderwijsperiode worden afgenomen en die bijdragen aan de beslissing van zakken of slagen voor de betreffende onderwijseenheid.
Formatieve toetsing	Formatieve toetsen geven de student inzicht in zijn leerproces en geven de docent inzicht in hoe studenten ervoor staan en waar ze moeite mee hebben. Deze toetsen vinden plaats tijdens de onderwijsperiode en een belangrijk onderdeel is het geven van gerichte en directe feedback. Dit draagt bij aan inzicht en stelt studenten in staat om hun studiegedrag tijdig aan te passen
Studierendement	Het aandeel van de voltijd bachelorstudenten dat zich na het eerste studiejaar opnieuw bij de opleiding inschrijft (herinschrijvers) en het bachelordiploma haalt in de nominale studieduur + één jaar. Studierendement wordt uitgedrukt in behaalde studiepunten (European Credits, ofwel EC).

BRONNEN

- Ambrose, S.A., Bridges, M.W., DiPietro, M., Lovett, M.C., Norman, M.K. (2010). *How Learning Works: Seven Research-Based Principles for Smart Teaching*. John Wiley & Sons
- Arnold, I.J.M., Van den Brink, W. (2009). De invloed van compensatie op studie-uitval en doorstroom. In: *TH&MA*, 16 (3): 11-15
- Arnold, I. (2011). Compensatorisch toetsen en kwaliteit. *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs*, 29(1): 31-40.
- Baars, G., Adriaans, M., Godor, B., Hermus, P., Wensveen, P. van (2012). *Pilot "Nominaal = Normaal" bij de Faculteit der Sociale Wetenschappen aan de Erasmus Universiteit Rotterdam (eindrapport)*. Erasmus Universiteit Rotterdam/Risbo.
- Bandura, A. (1997). *Self-Efficacy: The Exercise of Control*. Worth Publishers.
- Berg, M.N. van den (2002). *Studeren? (G)een punt! Een kwalitatieve studie naar voortgang in het Nederlands wetenschappelijk onderwijs 1996-2000*. Rotterdam: Erasmus Universiteit.
- Berkel, H. van, Jansen, Bax, A. (2012). *Studiesucces bevorderen: het kan en het is niet moeilijk*. Boom/Lemma
- Biggs, J., Tang, C. (2011). *Teaching for Quality Learning at University*. Open University Press; 4th edition
- Black, P., William, D. (2003). In Praise of Educational Research: Formative Assessment. in: *British Educational Research Journal*, 29 (5): 623-637
- Boud, A. (2009). *Assessment 2020: Seven propositions for assessment reform in higher education*. Australian Learning and Teaching Council.
- Bransford, J.D., Brown, A.L., Cocking, R. R.(eds) (2000). *How people learn*, Washington D.C.: National Academy Press
- Bruinsma, M. (2003). *Effectiveness of higher education : factors that determine outcomes of university education*. Groningen GION, Rijksuniversiteit Groningen. Academisch proefschrift
- Bruijns, V. (2014). Het effect van tussentijds toetsen op studierendement: een literatuurstudie. In: *Onderzoek van Onderwijs*, 43 (1): 15-20
- Chickering, A., Gamson, Z. (1987). Seven principles of good practice in undergraduate education. *AAHE Bulletin*, 39: 3-7.
- Cohen-Schotanus, J. (1994). *Effecten van curriculumveranderingen*. *Studiewaardering, studeergedrag, kennis, studiedoorstroom in een veranderend medisch curriculum*. Rijksuniversiteit Groningen. Academisch proefschrift.
- Cohen-Schotanus, J. (1995). Studieduur en kwaliteit van tentamens. *Onderzoek van Onderwijs*, 24: 26-28.

Cohen-Schotanus, J. (1999). Student assessment and examination rules, in: *Medical Teacher*, 21: 318-321.

Cohen-Schotanus J., Van der Vleuten, C.P.M. (2010). A standard setting method with the best performing students as point of reference: practical and affordable. In: *Medical Teacher*, 32:154-60.

Cohen-Schotanus, J. (2012). De invloed van het toetsprogramma op studiedoorstroom en studierendement. In:

Berkel, H. van, Jansen, J., Bax, A., *Studiesucces bevorderen: het kan en is niet moeilijk.* (65-77)

Collins, B., Moonen, J. (2001) *Flexible learning in a digital world.* Open and distance learning series. London: Kegan Page Ltd.

Drift, van der, K.J.D.M., Vos, P. (1987). *Anatomie van een leeromgeving. Een onderwijs-economische analyse van universitair onderwijs.* Lisse: Zwets en Zeitlinger.

Elsen, M.(1998). *Studieuitval in de propedeuse; een pluriform verschijnsel.* ICLON, Leiden

Elton, L., Laurillard, D. (1979). Trends in research on student learning. *Studies in Higher Education*, 4(1), 87-102.

Gibbs, G., Simpson, C. (2004-05). Conditions Under Which Assessment Supports Students' Learning. In: *Learning and Teaching in Higher Education*, 1 (1): 3-31

Gibbs, G. (2010). *Using assessment to support student learning.* Leeds: Met Press.

Gruijter, D.N.M. de (1989). Een propaedeuse zonder compensatie? In: *Onderzoek van Onderwijs* (nov) 51-52

Hattie, J. (2003). *Teachers Make a Difference. What is the research evidence?* Australian Council for Educational Research

Hattie, J., Timperley, H. (2007). The power of feedback. *Review of Educational Research*, 77(1), 81-112.

Hattie, J. (2009). *Visible learning: a synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement.* London, New York: Routledge.

Hogeschool van Amsterdam (2014). Stand van het onderwijs in de HvA (intern rapport: O2/ Kwaliteit en Accreditatie).

Israëls, H. (1983). Studiebegeleiding: worden mensen wijzer? *Universiteit en Hogeschool*, 29(4): 161-167.

Jansen, E.P.W.A. (2004). The influence of the curriculum organization on study progress in higher education. In: *Higher Education*, 47: 411-435

Jansen E.P.W.A. (1996). *Curriculumorganisatie en studievoortgang. Een onderzoek onder zes studierichtingen aan de Rijksuniversiteit Groningen.* Academisch proefschrift. GION: Groningen

Jochems, W. (1990). *Productiever onderwijs.* Delft: Delft University Press.

Joosten-ten Brinke, D., Sluijsmans, D. (2012). Tijd voor toetskwaliteit. In: *THEMA*, 19 (4): 16-21

Jong, U. de, Meyer, J. (1990). Studie-uitval en vertraging bij zes studierichtingen in het WO. *Tijdschrift voor Onderwijsresearch*, 15 (1): 42-55.

Kleijn, R.A.M. de (2013). *Master's Thesis Supervision: Feedback, interpersonal relationships, and adaptivity.* Academisch proefschrift. Universiteit Utrecht.

Kuijpers, M., Meijers, F., Gundy, C. (2011)The relationship between learning environment and career competencies of students in vocational education. *Journal of Vocational Behavior*, 78: 21-30.

Lantz, M. E., Stawiski, A. (2014). Effectiveness of clickers: Effect of feedback and the timing of questions on learning. *Computers in Human Behavior*, 31: 280-286.

Marzano, R.J. (2007). *Wat werkt op school.* Meta-analyse van 35 jaar onderwijsresearch direct toepasbaar in beleid en praktijk. Bazalt

Meerum Terwogt-Kouwenhoven, K. (1990). *Niet gewogen, toch te licht bevonden. Analyse van de rendementsproblematiek aan de universiteit.* Kampen, Mondias. Academisch proefschrift.

Meijers, F., Kuijpers, M., Winters, A. (2010). Loopbaanbegeleiding en loopbaandialoog in het onderwijs. In *Handboek Effectief Opleiden 54/85*, 11.7, 13.01-13.24

Nicol, D.J., MacFarlane-Dick, D. (2006). Formative assessment and self-regulated learning: A model and seven principles of good feedback practice. In: *Studies in Higher Education*, 31(2): 199-218.

Prebble, T., Hargraves, H., Leach, L., Nadoo, K., Suddaby, G., Zepke, N. (2004). *Impact of student support services and academic development programmes on student outcomes in undergraduate tertiary study: a synthesis of the research.* New Zealand: Ministry of Education.

Prins, J. (1997). *Studie-uitval in het wetenschappelijk onderwijs. Studentkenmerken en opleidingskenmerken als verklaring voor studie-uitval.* Academisch proefschrift.

Reedijk, H., Huisman, R. (2012). Feedback door digitaal toetsen leidt tot significant betere studieresultaten. In: *Onderzoek van Onderwijs*, 14 (dec): 66-70

Rekvelde, I.J., Starren, J. (1994). Een examenregeling zonder compensatie in het Nederlandse Hoger Onderwijs? Een vergelijking tussen compensatie en conjunctie. *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs*, 12 (4): 210-219.

Ruis, P. (2007). *Checklist rendement hoger onderwijs: verantwoording, instrument en onderzoeksinformatie.* ICLON, Universiteit Leiden

Ruijter, C.T.A., Smit, N.J., (1995). *Effecten van onderwijsprogrammering op studeergedrag.* OC-bulleting 35. Onderwijskundig Centrum Universiteit Twente.

Ryan, R.M., Deci, D.L. (2000). Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions. *Contemporary Educational Psychology*, 25(1), 54-76.

Tinto, V. (1975). *Dropout from higher education: A theoretical synthesis of recent research*. *Review of educational research*, 45(1), 89-125.

Tinto, V. (2012). *Completing College: Rethinking institutional action*. Chicago: University of Chicago Press.

Vos, P. (1998). Over de ware aard van uitstellen. *Tijdschrift voor Hoger onderwijs*, 16 (4): 259-274.

Vos, P. (1992). Het ritme van het rooster. *Onderzoek van onderwijs*, 21 (4): 51-53.

Wang, X., Su, Y., Cheung, S., Wong, E., Kwong, T. (2012). An exploration of Biggs' constructive alignment in course design and its impact on students' learning approaches. In: *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 38(4): 477-491.

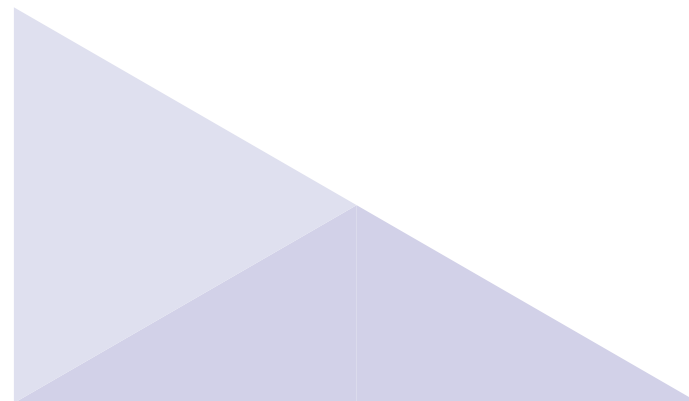
Wierik, te M., J. Beishuizen, W. van Os (2014). *Career guidance and student succes in Dutch higher vocational education*. Unpublished paper op basis van Academisch proefschrift.

Wijnen, W.H.F.W., Wolfhagen, H.A.P., Bie D. De, Brouwer, O.G., Ruijter, C.T.A., Vos, P. (1992). *Te doen of niet te doen? Advies over de Studeerbaarheid van onderwijsprogramma's in het hoger onderwijs*.

WEBSITES

www.score.hva.nl

www.studiesuccesho.nl

COLOFON

Auteurs: Veronica Bruijns, Rob Kayzel, Ikina Morsch, Paul Ruis

Leescommissie: Simone de Koster (DMCI)
Claudia Makumbe (DBSV)
Karin Wit (DEM)
Pieter Rotteveel (DMR/DT)
Gudo Nollen (DEM/AZ)

Eindredactie: Jos van Hijfte (O2), Saveeta Jainandunsing

Digitale versie: www.score.hva.nl

Uitgave: December 2014

